

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ İÇİNDE -mAn / + mAn EKi*

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin GÜLLÜDAĞ**

ÖZ

Diller, sürekli gelişen canlı varlıklar olmaları yönüyle dönemin ihtiyaçlarına göre yeni kelimeler türetirler. Üretken ve değişken bir yapıya sahip olan dilde, hangi ekin hangi köke geleceği durumu, yüzlerce yıllık dil deneyiminin sonucu olarak dilin kuralları ile yapılır. İnsanlık var olduğu/devam ettiği sürece yeni kavramlar ve nesnelere ortaya çıkacak, bunları karşılayacak yeni kelimelere ihtiyaç duyulacaktır. Bir millete ait maddi ve manevi kavramların dilde karşılığı vardır. Sosyal hayatın değişimi ile paralel olarak ihtiyaç olan bu sözcükler, çeşitli yöntemlerle türetilerek dilin söz varlığına kazandırılır. Türkçe, yapısı itibarıyla kök ve ek birleşmelerine dayalı olarak kelime türetme özelliğini azami düzeyde gerçekleştirebilen bir dildir. Türkçede sözcük yapma/üretmede veya sözvarlığını zenginleştirmede en sık kullanılan yöntemlerden birisi eklerle yapılan türetmedir. Tek bir köke ekler koyarak, dile yeni kavramlar kolaylıkla kazandırılır. Ses olaylarına bağlı olarak çeşitli değişimler gösteren ekler, dil içinde sadece fonetik unsur gibi görünmelerine rağmen işlev ve şekil yönüyle sözcüklerin ayrılmaz bir parçasıdır.

Bu çalışmada, kaynaklarda genellikle az işlek olarak gösterilen ekin kökeni konusunda farklı görüşlere yer verilmiştir. Ek, isimden isim ve fiilden isim yapma fonksiyonları üstlenmiştir. Burada, ekin kökeni ile ilgili farklı görüşlere yer verilmiş, ekin Eski Türkçeden günümüze, Türkiye Türkçesi ağızları ve çağdaş Türk lehçelerindeki durumu örneklerle desteklenmiş, ayrıca ekin üstlendiği işlevler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler Ek, Yapım Ekleri, -mAn Eki, +mAn Eki, Ekin İşlevleri,

IN THE HISTORICAL DEVELOPMENT PROCESS -mAn / +mAn ATTACHMENT

ABSTRACT

Languages produce new words, according to needs of the time, in terms of being constantly evolving, living entities. In the language which has a productive and variable structure, the condition which attachment will come to which root is made with the rules of language as a result of hundreds of years of language experience. As long as humanity exists / continues, new concepts and objects will emerge, new words will be needed to meet them. Material and spiritual concepts belong to a nation, have counterpart in the language. These words, which are needed in parallel with the change of social life, are brought in vocabulary of the language, derived by various methods. Turkish structurally is a language that can realize the word derivation feature at the maximum level, based on its root and attachment integrations. One of the most frequently used methods to make/produce words or enrich their vocabulary in Turkish, is the derivation with attachments. New concepts can be easily brought in, by putting attachments to a single root. Attachments that show various changes depending on sound events are integral parts of words with function and shape size, although they appear to be just phonetic element in the language.

In this study, different views about the origin of the attachment are displayed, which are generally shown as a less function. Attachment has undertaken functions of making name from name and name from verb. Here, different views about the origin of attachment are given, from

* Bu çalışma, 21-23 Mayıs 2009 tarihlerinde Kars'ta düzenlenen " II. Uluslar Arası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı'nda sözlü olarak sunulan "Tarihsel Gelişim Süreci İçinde - mAn/+mAn Eki" adlı basılmamış bildirisinin yeniden düzenlenmiş ve geliştirilmiş şeklidir.

** İğdir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. elmek: nesrin.gulludag@igdir.edu.tr. ORCID No:0000-0002-9220-7716

Old Turkish till today, condition of attachment in Turkey Turkish dialects and modern Turkish dialects is supported with examples, also the functions that attachment has undertaken are identified.

Keywords Attachment, Construction Attachment, -mAn Attachment, +mAn Attachment, Functions of Attachment.

Kavram dünyalarını sözcüklerle zenginleştiren diller, karşılaştıkları yabancı kavramlara karşılık üretmede, dilin sözcük türetme imkânlarından faydalanırlar. Sondan eklemeli bir dil olan Türkçe’de sözcükler sonlarına aldıkları ekler sayesinde, yeni sözcük ve kavramlar üretme imkânına sahiptir. Türkçe, bu sözcük yapım ekleri bakımından da oldukça zengin bir dildir. Ekler, bu yönüyle şekil ve fonksiyon bakımından sözcüklerin ayrılmaz bir parçası durumundadır.

Türkçede sözcük yapma/üretme veya sözvarlığını zenginleştirme yolları olarak kullanılan yöntemler şunlardır kalıplaşma, türetme, birleştirme, karma, kısaltma, derleme, tarama, anlam kayması, ters türetme, uydurma, işlevsel değişme, ödünçleme, (Eker 2006 : 404, 411) ses değiştirme yöntemi, özel adların varlık/kavram adı olarak kullanılması, eğretilme (deyimler, imgeler) (Alibekiroğlu : 201738) fono-semantik başkalaşma (kelimenin ses ve anlam bakımından farklılaşarak bağımsız kelimeye dönüşmesi) (Hazar 2015 : 1648-1669, Kara 2004 : 9) hece kesbirleme (Şenel : 2009 1652) halk etimolojisi, karma ve kalquedir (Paylan 2015 : 162-177).

Bu türetme yöntemlerinden, en sık başvurulan yöntemlerden biri eklerle yeni sözcükler türetmedir. Ekin farklı tanımları mevcuttur Ek, “cümle içinde kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kurmak veya yeni bir kelime türetmek üzere kök ve gövdelerin sonuna eklenen ses veya seslerden oluşan öge” (Korkmaz 200780), “kelime bünyesinde görülen, tek başına manası olmayan ve kullanılmayan, ancak köklerle birleşmek suretiyle kullanılan ve mana ile ilgili bir vazife gören şekillerdir” (Ergin 2009:114). “Bir sözcükte kökün önüne, içine ya da sonuna katılarak onun anlamını, dil bilgisi değerini ya da işlevini değiştiren öge olup ek terimi, üretici dil bilgisinde zaman, kişi, sayı, görünüş gibi öğeleri yeniden yazıma katılan bükünsel biçimleri belirtmektedir (Vardar 2002: 90). “Kendi başlarına varlıklarını ortaya koyabilen biçimbirimler özgür, tek başlarına hiçbir zaman varlıklarını ortaya koyamayan biçimbirimler bağımlı biçimbirimler olarak” adlandırılmaktadır (Adalı 2016: 24).

Arat, yapı ve teşekkül bakımından, Türkçede eklerin de kelimelere benzemekte olduğunu, ancak sözcüklerin çok üzerinde durulmasına rağmen, eklerle gerekli ehemmiyetin gösterilmediğini vurgular:

“Türk dili araştırmalarında kelimelerin doğal olarak daha çok üzerinde durulduğuna, ancak aynı ilginin eklerle gösterilmediğine dikkat çeker. “Amelî ve ilmî maksatlar ile ele alınan gramerlerde ekler üzerinde az çok durulmakla beraber, bunlara daha çok şematik bir şekilde temas ile iktifa edilmekte ve eklerin Türkçedeki ehemmiyeti ile mütenasip bir yer verilmemektedir. Hâlbuki bu sahada kelimelerden daha çok eklerin durumu ile ilgilenmemiz icap eder. Türkçenin tarihî inkişaf merhalesini tespit ve tayin etmek için, daha geniş devirleri içine alan ses değişmelerinden sonra, en mühim bir inkişaf alâmeti olarak, eklerin kullanılışı gelmektedir. Onun için eklerin şekil, mâna ve kullanılış tarzı üzerinde etraflıca durulması ve bunların umumî ve hususî fihrist

ve lûgatlerde, tıpkı kelimeler gibi, alfabe sırasına alınması, Türk dili araştırmalarını kolaylaştırmak bakımından da çok faydalı olacaktır” (Arat 1987:1047-1051).

Türkiye Türkçesinde toplam olarak 195 yapım eki kullanılmaktadır. Bu eklerden 154’ü sözcük kök ve gövdelerini isimleştirirken, geriye kalan 41’den 20’si isim kök ve gövdelerini, 21’i de fiil kök ve gövdelerini fiilleştirmektedir (Gedizli 2012:3355). Toplamda 195 yapım ekinden 100’ü tek şekilli ve tek işlevli olarak, yeni kavramlar ve sözcükler üretmek için kullanılmaktadır. 95 yapım eki ise birden fazla işlev üstlenerek, fiil ve isim kök ve gövdelerine yeni işlevler kazandırmaktadırlar. Türkçenin yapım eklerinin yarıya yakınının birden fazla işlevde kullanılması, ilk adımda öğrenim ve öğretim açısından karmaşık ve ayrıntısı bol bir görüntü sunsa da üretkenliği ve karakteri bakımından üzerinde durulmaya değer bir malzeme ortaya koymaktadır (Gedizli 2012: 3359). Türkçe’de bir kelime, yirmiye yakın ek, yani anlam birimi alabilmektedir. Örneğin “bilmek” kökünden kırk beşi aşkın sözcük türemiş ve bu sözcükler farklı türlerde farklı kavramları karşılamıştır (Eker 2006 : 405). Bazı dillerde birkaç sözcükle, hatta uzunca bir tümce ile anlatılan kavramlar, Türkçe’de bir tek köke getirilen ve arka arkaya sıralanan eklerle sağlanır. Gerektiğinde bir köke getirilebilen eklerin sayısı on bire, hatta on yediye ulaşabilir.(görevlendiremediklerimizdenmisiniz) (Hatipoğlu 1981: 7).

Hengirmen’in, Türkçenin yapım ekleri ile kazandığı anlatım zenginliğini göstermek için 1986 yılında Johan Vandewalle’nin Ankara Üniversitesi TÖMER Dil eğitim merkezindeki gösterisinde bir eylem köküne eklenen yapım eklerinin o eyleme yüz bin kadar yeni anlam kazandırdığını gösteren bir bilgisayar programı sunmuştur (Paylan 2015 : 13). Bu da yapım eklerinin Türkçe de yeni sözcük üretmede ne denli geniş imkanlar sunduğunun sağlam bir göstergesidir.

Ek İle İlgili Görüşler:

Kaşgarlı, Divanü Lügati’t Türk adlı eserinde Türkmen sözcüğü ile ilgili bilgiler verirken Şu ve Zülkarneyn arasında yaşanan savaşlardan söz ederken Türkmen sözcüğünün kökeni Türk’e benzeyen anlamına gelen “Türk manend” ifadesi ile açıklanmıştır (Atalay 1992 : 412-416). Mânend “benzer, eş” anlamına gelen farsça bir ektir.(Devellioğlu 2010: 668) Buradan hareketle –mAn/+mAn ekinin gibilik, benzerlik ifade ettiği sonucuna ulaşırsak dahi ekin daima bu fonksiyonu üstlenmediği başka pek çok farklı fonksiyonlar üstlendiğini görebiliriz.

Clauson’un, “Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler”, adlı çalışmasında isimden isim yapan ekler arasında saydığı -mAn ekinin işlevinin belli olmadığını köz “kor” >közmen “közde pişmiş ekmek” örneğini verip, işlek olmayan bu ekin sonraki dönemlerde Farsçadan gelen ve “benzer” anlamı veren -mand ekinin ikinci şekli olarak karşımıza çıktığını Türk >Türkmen örneğinde bu sonradan ortaya çıkan ekin görüldüğünü, fiilden isim yapan ekler arasında saydığı -mAn ekinin de işlevinin belli olmadığını (ört- > örtmen “örtü, battaniye”) bildirir (Özalan 2007 : 190-194).

Erdal, tuman “sis, duman” (tu-), tegirmen “değirmen”, (tegir-), yaman “kötü”(*yav) şişman (şiş-), talaşman “tartışmacı insan”, (talaş-), köçmen “göçmen”, kömen “sihirbazlık, sihir” (kör-) örneklerini vermiştir (Erdal 1991: 73-74).

Tankut'a göre, müstakil olarak man/men kelimelerine nadir olarak tesadüf edildiğini, kelime başlarında ve sonlarında kaynaşmış olarak görülen man ve men'lerin bir zamanlar müstakil olduklarını gösteren belgeler olduğunu ve onların morfolojilerine karıştıkları kelimelerin ana kökten alınmış anlamlarında sonradan olma önemli fonksiyonlar yaptığını, man ve men kelimelerinde "esaslık, sahiplik" ana anlamlarıyla "ölmezlik, önlük, eskilik, yükseklik" gibi mefhumlar aranabileceğini, alemin bütün kudretlerine sahip olarak tasavvur edilen insanın kendisine men=ben demesinin de bu görüşü kuvvetlendirdiğini söyler. N, m kategorisinin aslı g olduğu için bu bitişikliği nğ ile ifade edebilmek tabidir ve bütün Türk lehçelerinde hâlâ yaşayan nğ her yerde aynı rolü ifade eder. Yakutça menge, Eski Türkçe mengü, Moğolca mongke "ebedi" Uranha lügatinde manga-menge "bana" anlamındadır (Tankut 1938 : 67-68).

Brockelmann, ek ile ilgili olarak, ekin /mA'dan türediğini ifade etmiştir. Atalay'ın Türkçemizde Men Man çalışmasına gönderme yapmıştır (Brockelmann 1954: 127).

Demir, ekin çok işlek olmasa da Köktürkçe'den beri yürürlükte olduğunu ve kişi eşya adları üreten bildiren bir ek olduğunu (azman "azgın, inenmemiş at") bildirir (Demir 2002: 212).

Eker, -mAn Dil devriminden sonra işlevselleştirilen yapım eklerindedir. Anadolu ağızlarında asman, azman, elemen, yelmen, dil devriminden sonra seç-, öğret-, eğit-, bellet-, eylemlerinden yapılan seçmen, öğretmen, eğitmen, belletmen, yazman sözcükleri hala kullanılmaktadır. Türkmen, kösemen, akman, ağırman, dikmen, kocaman, uzman örneklerinde -mAn addan ad yapmaktadır. Göçmen, şişman sözcüklerinin kökünün ad veya eylem olması -mAn biçim biriminin de çifte işlevli olabileceğine işaret edebilir (Eker 2007: 204). Eker, ekin eylem soylu sözcüklerin yanı sıra ad soylu sözcüklere geldiğini, Türkçedeki ad ve eylem arasındaki ayırım göz önüne alındığında bu ekleri eşsesli farklı biçim birimler olarak kabul etmek mümkündür. *şişman*, *göçmen*, *azman* gibi kökü hem ad hem de eylem kabul edilebilecek tartışmalı sözcüklerde ve *teğmen*, *sayman*, *seçmen*, *yönetmen* gibi neolojizmlerde de görülür (Eker 2006: 361). İsimden isim yapma eki olarak kullanım sıklığının fazla olmadığını "abartma, benzerlik" bildirerek özellikle sıfatlara geldiğini (*şişman*, *akman*, *kösemen*, *küçümen*, *Türkmen* sözcüğünde görülen bu ekin, İngilizce superman örneğinde yer alan -man biçim birimi ile, ses benzerliğinin dışında hiçbir ilgisi olmadığını bildirir (Eker 2006 : 353).

Atalay, ekleri işitmelik ve osmalık diye ikiye ayırmış osmalık olanların belli ödev gören, aynı cinsten her kelimenin ve her kökün sonuna getirildiğini kimi zaman isim veya sıfat yaptığını, işitmelik eklerin ise birkaç ödev görebildiğini ve ayrı ayrı birkaç anlama gelebildiğini (Atalay 1946:103-113) -mAn ekinin görevlerini (kocaman, akman, değirmen, ilimken) örneklerle açıklamıştır.

Banguoğlu, -mAn ekinin Eski Türkçe'den önce büyütme anlatımıyla kullanıldığını (Türkler ve Türkmenler ayırımında = Koca Türkler) küçültme anlamından, büyütme anlatımına geçmiş olduğunun düşünülebileceğini bildirir. Eski Türkçe'de Kögmen (Sayan Dağları) Azman (Köl Tegin'in bir atı. Az bir ulus adıdır.) Değirmen < tegir, yasıman, közmen, ilimken, göçmen, yalman, kölemen gibi. Eski Türkçede fiillere gelen ve zaman ve alet adları yapan başka bir men eki olmuş olabilir, (kurtarman örtmen sıkman sökmen) Bunun -me sıfat fiillerinden uzatma (?) olduğu farz olunur. Dilimizde

az çok canlı olan yönüyle -men eki sıfatlara gelerek “pek veya biraz” anlatımıyla hemen hepsi kişileri vasıflayan sıfatlar yapmıştır. Akman, karaman, gökmen, kırcaman, sarman, kocaman, küçümen, şişman, delişmen, dalaşman, toraman, kodaman, dızman, kösemen, yer adı olarak ise Dikmen, Karaman, Çölmen.

Banguoğlu, Yeni Türkçede -mAn ekiyle birçok kelime ortaya atılması bu ekin sezilen anlatımını değerlendirme anlayışıyla değil, Cermen dillerine akrabalık iddiasından başlayarak Man kelimesinin bu dillerdeki “kişi ve yapıcı kişi” anlatımına özenmek yoluyla meydana gelmiştir. Böylece -mAn fark gözetilmeksizin isim ve fiil tabanlarına getirilmiştir. Uzman, sökmen, sözmen, denetmen, sayman, yazman, seçmen, öğretmen, yönetmen, çevirmen, danışman. En çok soyadları da bu modaya uymuştur (Banguoğlu 1998 :196-197).

Korkmaz'a göre, -mAn/+mAn eki, sıfatlardan kişileri niteleyen sıfatlar türeten bir ektir. Eklendiği sığata “abartma, aşırılık” işlevi katar. İşlek bir ek olmadığı için türettiği kelimeler oldukça sınırlıdır. Akman, ataman “eski Rus Kazaklarına verilen ad”, delişmen, dızman “iri yapılı”evcimen, gökmen, karaman, kocaman, kodaman, kölemen, kösemen, küçümen, (<küçükmen) toraman “tombul, genç irisi” yalman “eğik, sarp, dik” vb. kalıplaşma yoluyla oluşmuş Dikmen ve Karaman yer adlarında da aynı ek vardır. Uzman ve egemen bu ekle yapılmış yeni sözlerdir (Korkmaz 2003 : 58).

Korkmaz, fiilden isim yapan, -mAn/+mAn eki geçişli geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden türetmeler yapan ve işlek olmayan bir ektir. Çatı eki almış fiillere gelmemektedir. Üzerinde az çok “abartma ve sürerlilik” işlevi taşıyan ek, geçişli fiillerden değirmen, sokman “bir cins uzun Türkmen çizmesi” gibi iki ad türetmiştir. Çeşitli fiillerden de ad ve sıfat olarak kullanılan birkaç türetme yapmıştır. *azman*; insan irisi, çok gelişmiş; *kocaman (koca)*, *şişman*, *dalaşman*, (kötü huylu kavgacı); *duman* (engel olmak, tıkamak), *yaman* vb. Türkçeleştirme çalışmalarında da bu ekten “bir işi yapan kimse” anlamında adlar türetilmiştir. *çevirmen*, *danışman*, *düzeltilmen*, *eğitmen*, *eleştirmen*, *gezmen*, *okutman*, *öğretmen*, *sayman*, *yazman*. Bu yeni türetmelerde ekin bilinen lcl, UcU, An, ekleriyle görevdeş işlevi yerine batı dillerinden man “adam, insan” anlamı hakim olduğu için bu şekiller zaman zaman eleştiriye uğramışsa da eski türetmelerde de “iş yapan kimse” anlamı vardır. *danışman*, *öğretmen*, *sayman* gibi sözlerin tutunması da ekin yadırganmadığını gösterir. Sıfatlardan “azlık” veya “çokluk” gösteren abartma sıfatları yapar. *evcimen*, *egemen*, *delişmen*, *göçmen*, *kocaman*, *küçümen*, *şişman*, *uzman* (Korkmaz 2003: 97-98).

Korkmaz, + mAn eki mübalağa ve benzetme eki olduğunu bildirip şu örnekleri verir (Korkmaz 2000:42,43) Akman “Gici yüzde bir oymak adı, Osm. Kara+man “çok kara > bir cins koyun”, şahıs adı “Karamanoğlu Mehmed Bey”, Türkmen “çok kuvvetli > Oğuz grubundan bir etnik zümrenin adı, Osm. Çağ. Kölemen “siyasi bir Türk zümresinin adı”, Kösemen “sürünün önünde giden ve çok tos yapan koç, Dikmen “Ankara’ya bağlı bir köy”, Kaz. Çıtırman “çalılık”, Karaçay. Çalman > çaliman “çit, çit duvar”.

Güneş, ise benzerlik ifadesi taşıyan sözcükler türettiğini *evci-men*, *kara-man*, *koca-man*, *küçü-men*, *uz-man*, ancak, şahıs isimleri türeten -mAn ekinin yabancı bir dilden, Farsçadan alındığını, *şiş-man*, *göç-men* kelimelerinin, kelime köklerinin isim veya fiil olduğu hususunun tartışılabilir olması boyutuyla ekin durumunun açık olmadığını vurgular (Güneş 1999: 89).

Üstüner, “Türkçede fazla işlek olmayan pekiştirme eklerinden biridir, az işlek olmasından dolayı yapım ekleri gibi birkaç kelimeyle sınırlı kalmıştır. Genellikle abartma, mübalağa, benzerlik, ifade eder. *kocaman, karaman, kölemen, küçümen*, vb. sonuna geldiği isimlerin anlamını kuvvetlendiren bu ek küçümen örneğinde olduğu gibi bazen de eklendiği sözcüğün anlamından dolayı küçüklük, azlık bildirir. Bu özellik isim ve sıfatların, anlamını pekiştiren diğer eklerde de görülür. Pekiştirme eki olarak eklendiği kelimenin anlamına büyüklük kavramı katar. Bazen de benzerlik anlamı ifade eden isim yapma eki gibi kullanılır” olduğunu bildirir (Üstüner 2003: 122).

Cilanop, Atalay’ın gerek köken ve gerekse tarihi ilişkileri olmayan dilleri karşılaştırmasına karşı çıkararak, ekin kökeninin Altay dillerinde aranması gerektiğini ileri sürmüştür. Türk dillerinde birinci şahıs zamiri olan ben/men’in Moğolcada mi (‘ben’), *bi* (‘biz’) ve Mançu dilinde *mi* olduğunu, söz konusu ekin kökeninin buradan gelmekte olup ‘insanı, kişiyi’ bildiren bir leksik yapıdan çıkan {mAn}’ın dilin gelişim sürecinde bir tarafta birinci şahıs bildiren çekim ekini, diğer yanda ise “yakın, zaman, benzer” anlamlarına gelen ve leksik bir anlama sahip olan {mAn} ekini meydana getirdiğini ifade etmektedir. Cilanop ayrıca, bu ekin Farsça ve Macarcadaki benzerlerinin ise diller arasındaki tarihi ilişkiden kaynaklandığını; İngilizce ve Fransızca gibi dillerdeki benzer yapıların ise tesadüf olup bu ekle ilgisinin bulunmadığını kaydetmektedir (Şahin 2015 : 59).

Ergin, “işlek olmayan eklerden biri olup, genellikle mübalağa ve benzerlik ifade ettiğini, *koca-man, kara-man, ak-man* misallerinde olduğu gibi isimden isim yapma eki olarak kullanıldığını, buna benzeyen bir de fiilden isim yapma eki olduğunu, *az-man, şiş-man, göç-men* misallerinde isen göç ve şişin aynı zamanda isim kökleri olduğu düşünülürse isimden yapılmış isim olarak da kabul edileceğini bildirir (Ergin 1993 : 167).

Gencan'a göre, ek ad, sıfat, fiil köklerine ve gövdelerine geldiğini, bir kısmının yazı dilinden düşmüş, ancak eski kitaplarda, bölge ağızlarında görüldüğünü bu nedenle ekin az işlek sayıldığını vurgular. Ancak son yıllarda, -mAn, +mAn ekinin ad ve soy adı üretmede kullanıldığını bildirir. *Akman, Gürman, Ökmen, Başman, Ataman, Sağman*.

Dil devriminden bu yana türetilmiş sözcüklerin hiç az olmadığını (öğretmen, eğitimci, okutman, sayman, ayırtman, uzman, belletmen, seçmen, yazman, yönetmen) böylece ekin işlek hale gelerek ve birçok sözcüğün türemesine elverişli olduğunu, adların, sıfatların, eylem köklerinin sonlarına gelerek hepsinde de insan anlamı olduğunu söyler (Gencan 1979 : 206). Türkmen, Kölemen “eskiden bir asker sınıfı, Mısır Kölemenleri”, dilmen “çok dilli konuşkan”, Gökmen “Gök gözlü insan”, şişman, delişmen, kocaman, toraman “tor acemi kelimesinden, genç, serkeş, cahil, nadan”, sarman, azman, Türkmen, Karaman, kösemen gibi sıfatı müşebbehe”, evcimen “evine düşkün, evinin işini iyi bilen, işçimen, gözemen “gözeten”, göz kulak olan”, dalaşman “bedhu, kavgacı”, kodaman, dizman “uzun boylu cesametli adam”, sokman “sokmaktan, büyük Türkmen çizmesi”, değirmen, yalman “kesici ve batıcı silahların kesen ve batan kısmı”, kösemen “vuruşmağa alıştırılmış iri koç ya da teke, mecaz olarak cesur, serbest, cüretli adam”, dikmen “koni biçiminde tepe”, örtmen “dam” örneklerini vermiştir.

Karaağaç, isimden isim yapan ekler arasında saydığı –mAn eki için abartma ve benzerlik ifade eden ve işlek olmayan bir ektir kocaman, kölemen. Fiilden isim yapan –mAn ekinin işlek olmayan eklerden biri olduğunu bildirir. Eylemi yapan veya olan öznenin adını yapar. Çevirmen, danışman, eğitmen, göçmen, okutman, öğretmen, seçmen, şişman, yazman, yönetmen. Bu ek özne adı yapma gibi belirgin bir işleve sahip olmanın etkisi ve yanlış örnekleme ile (dikmen, ökmen, karaman, kölemen, küçümen) (Karaağaç 2012 : 295) bazı adlara getirildiğini bildirir.

Timurtaş, Türkçe'de –mAn eki olarak işlek veya az işlek bir ek yoktur. Türkçemizde “yapan, eden, olan” manası ifade eden bir “-mAn eki mevcut değildir. Türkçede “-mAn eki ile yapılmış şişman, kocaman, toraman, azman, karaman, Türkmen, karaman, Türkmen, göçmen, delişmen gibi bazı kelimeler varsa da bunlarda “faaliyet” manası yoktur. Ekin isim köküne mi, yoksa fiil köküne mi getirildiği de belli değildir. “Yapan, eden, olan, kimse” manasını veren ek Almancaya ve İngilizceye mahsustur; bunun bir Hint-Avrupa dili olan Farsça' daki benzeri “-mend” ekidir (Timurtaş 1980a :31). Başka dillerden alınmış olan “-mAn/+mAn, ekinin bugün hem fiil hem de isim köklerine getirilmekte olduğunu vurgular.

“yapan, eden, olan” manasına gelen –mAn ekinin Almanca, İngilizce gibi Batı dillerinde görülmekte olduğunu ve ekin, uydurulmuş bir ek olduğunu, bildirir (Timurtaş 1997 :338).

Ancak fiil köklerine -mAn yerine -lcl eki etirmek suretiyle “yapan, eden olan” manasına dilimizin kaidelerine uygun doğru kelimeler meydana getirilebileceğini ifade eden Timurtaş'ın bu iddiası yapan, eden anlamında sözcükler üretmekte doğru bir yaklaşım iken, ekin diğer fonksiyonlarıyla çelişmekte olup, -mAn ile oluşturulmuş diğer sözcüklerin ise kalıplaşmış olduğunu varsaymaktadır.

Timurtaş, kocaman, şişman, toraman, koraman, türkmen, delişmen, küçümen gibi örneklerde ise “azlık, çokluk, mübalağa” bildiren kalıplaşmış (işlek olmayan) bir +mAn, ekinin bulunduğunu belirtmiştir (Timurtaş 1980b : 82).

Timurtaş'ın “Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler Sözlüğü'nde” başyazman, çevirmen, dağıtman, donatman, ılıman, katman, sayman, saymanlık üretmen, yalman, yayman editör”, yazman “katip”, yazmanlık, sözcüklerinin uydurma ve yanlış sözcükler olduğunu uzman, uzmanlık, uzmanlaşmak, okutman sözcüklerinin şekil veya anlam bakımından yanlış oldukları halde fazla yayılmış ve galatı meşhur sayılacak kelimeler olduğunu bildirir (Timurtaş 1979 : 75). Timurtaş, yeni türetilen sözcüklerin doğru olması için işlek eklerle, bilinen köklerden, ekin anlam ve görevine dikkat edilerek sözcük üretilmesini önermektedir.

Januzakov, (Kazak âlim) , Arap, Tacik, Türk dillerindeki {+man, +ban, +pan} ile biten kelimelere dikkati çekerek, bu ekin Arap-Fars dillerinde isim yapım eki olarak görüldüğünü, kendisinin eki daha ziyade Hint-Avrupa kaynaklı olarak düşündüğünü Baskakov, Teplyaşkina gibi araştırmacılar Januzakov gibi ekin Hint-Avrupa dillerinden alıntı olduğunu fikrine katılır. “kişi, adam” anlamında sözcükler türettiğini bildirir (Şahin 2015 :59).

Akalın, işlek olmayan mübalağa ve benzerlik ifade eden isimden isim yapan bir ek olduğunu (kocaman, küçümen, karaman, gökmen, değirmen, göçmen, kölemen, şişman) vurgular (Akalın 2001: 146).

Hatipoğlu, kişi kavramı veren ad soylu sözcükler kurduğunu (seğmen (sekmen) “törenlerde yerli giysilerle oyun oynayan erkek”, sek sek oyunundan, aynı kökün ikilemesiyle kurulduğunu, azman, danışman, eğitmen, evcimen, göçmen, kocaman, kösemen, okutman, öğretmen, sayman, seçmen, şişman, Türkmen, uzman, yönetmen) bildirir (Hatipoğlu 1981: 117). Ancak şişman, göçmen örneklerinde sözcüğün kökeni hem isim hem de fiil olarak kullanıldığı için ekin burada isimden isim mi yoksa fiilden isim mi yaptığı da tartışmalıdır.

Teres, “eklendiği kelimelerde soyut ve somut isimlerin türetilmesi için kullanılan az işlek zamirden klişeden çıkma yoluyla ortaya çıkan bir sonek olduğunu ileri sürmektedir. Ramstedt ve Râsânen’in, bu ekin ma + n ekinin birleşimi yoluyla ortaya çıktığını bildirmiştir (Teres 2011 : 337).

Gülsevin, açık ve kesin kuralları olan ekin fazla işlek olmadığını, fiilden isim yaptığı gibi, isimden isim de yapmakta olduğunu, geçişsizlerde kişi kavramı taşıyan isimler yaptığını (azman, kocaman, şişman), geçişlilerde isim (değirmen, sokman), geçişli fiillere eklendiğinde ise nesne isimleri yaptığını, ekin dönüşlü, edilgen, ettirgen ve işteş çatılı fiiller üzerinde kullanılmadığını bildirir (Gülsevin 1992 : 75-76).

Karatay, Türkçe’de yaygın kullanılan –mAn ekinin şimdiki Macarca’da işlek olarak kullanılmadığını ancak, 1095-1116 arası hüküm süren ünlü kral Koloman, yine bugünkü Macarca’da Kálmán biçiminde kişi adı olarak kullanıldığını, Başkirt ve Türkmenlerde Kalman adlı bir oymak olduğunu ve Mardin yöresinin Türkmen aşireti Kolumanlar’ın da aynı ekle türetildiğini bildirir (Karatay 2012 : 496).

Atalay, sözlerinin köklerini Türkçemizin en eski bir kolu olan Sümerce’de bulduğumuzu, Sümercede sonunda (man, mun) bulunan bir çok kelime olduğunu, Arapçada sonu “man”lı, “men”li kelimelerin Asurlular yoluyla Sümerlerden geçtiğini söyler (Atalay 1997: 537-538). Atalay’ın bu görüşü ekin uydurma bir ek olduğu ve Batı dillerinden alındığı iddialarını çürütmektedir.

Aristov, “*man/ban*”unsurunun ‘vatan, toprak’ anlamına gelen Arapça *ben* sözcüğünden geliştiğini ileri sürerken, Bartold, Kaşgarlı’nın DLT’de Türkmen kelimesiyle ilgili (yukarıda zikredilen) izahını dikkate alarak ekin İranî dillerden alıntı olduğunu dile getirmiştir. Amanjolov, *Nayman* kökadının etimolojisiyle ilgili bilgi verirken {+mAn} ekinin ya Kaşgarlı’nın kaydettiği şekilde Farsça *manang* (‘benzer, gibi’) sözcüğünden geldiğini ya da Arapçadan alıntı olup başlangıçta ‘kişi’ anlamına gelen bir sözcük iken sonradan ek haline geldiğini ileri sürmüştür (Şahin 2015: 59).

Cilano, ekin İngilizce ve Fransızca gibi dillerdeki benzer yapıların ise tesadüf olup bu ekle ilgisinin bulunmadığını kaydetmektedir (Şahin 2015 : 59).

İngilizce’de, -man kelimesi İngilizce’de son ek gibi bir takım kelimelerin sonuna gelir. Coach araba, Coachman arabacı gibi. Man ekinin burada gördüğü iş, Türkçedeki -Man- ın gördüğü işe çok benzemektedir. Almancada Man kelimesi son ek gibi kullanılır; adam anlamındadır. (Atalay 1940: 10) Ekin İngilizce, Almanca, ve Fransızca’daki kullanımları da şöyledir:

Ekin, Hint Avrupa dil ailesinin Avrupa koluna mensup İngilizce, Fransızca ve Almanca'da da ya aynen yada küçük fonetik farklılıklarla var olduğunu ve işlek olarak kullanıldığını görüyoruz.

Ek İngilizce'de de meslek isimleri ve sıfatlar yapar. mailman "postacı", iceman "dondurmacı", rifleman "nişancı", fisherman "balıkçı", doorman "kapı görevlisi", busman "otobüs şoförü", boatman "kayıkçı", businessman "işadami", taxman "vergi memuru", workman "işçi", beeman "arıcı", plowman "çiftçi", churchman "papaz, rahip". Ek az sayıda örnekte fiil köklerine de gelir spokesman "konuşmacı", hangman "cellat". Bir şeyi kendinde bulundurma mensubiyet, aidiyet ifade eder. townsman "şehirli" Chinaman "Çinli", Dutchman "Hollandalı", backwoodsman "taşralı". Ombudsman < ombudsman "kamu denetçisi" (TS).

Fransızca'da, Türkçe Sözlük'te yer alan Fransızca kökenli alıntı sözcüklerde –man eki üç farklı fonetik varyantta karşımıza çıkar:

-ment > abonman < abonnement, agrandisman < agrandissement "büyültme", agreman < agrement, amenajman < aminagement "düzenleme", amortisman < amortissement "yıpranma payı", angajman < engagement, antrenman < entrainement, apartman < appartement, aranjman < arrangement, degajman < degagement, departman < departement "bölüm", developman < developpement "fotoğrafçılıkta kullanılan kimyevi bir banyo maddesi", doküman < document, ekipman < equipement, eleman < element, enstrüman < instrument "çalgı", investisman < investissement, eşofman < echauffement, finansman < financement "bir girişime işleyebilmesi, gelişebilmesi için gereken para ve krediyi sağlama iş", fragman < fragment, klasman < classement, kompartıman < compartiment, komplıman < compliment, lansman < lancement, lojman < logement, otomatikman < automatiquement, pansuman < pansement, plasman < placement "yatırım", rambursman < remboursement "geri ödeme", randıman < rendement, rulman < roulement, segman < segment, subasman < soubassement, şanzıman < changement, virman < virement

-mane > bibliyoman < bibliomane, kleptoman < kleptomane, kokainman < cocainomane, megaloman < megalomane, morfinman < morphinomane

-man > barmen < barman, kameraman < cameraman, otoman < ottaman "bir tür ipekli kumaş", pulman < pullman "koltuk", rekortmen < recordman, sportmen < sportsman, vatman < wattman "tramvay sürücüsü",

Almanca'da ek, çift n'lidir. Meslek isimleri ve sıfatlar yapar. amtsmann "mübaşir", ballermann "atıcı", bauersmann "çiftçi", bergmann "madenci", butzemann "umacı", computerfachmann "bilgisayar uzmanı", edelmann "asilzade", ehrenmann "şeref adamı", fahrensmann "sürüş adamı", feuerwehrmann "itfaiyeci", blödmann "aptal adam", frontmann "solist", fuhrmann "arabacı", geschaefsmann "işadami", gottesmann "tanrı adamı", barmann "barmen", buhmann "umacı", biederermann "dürüst adam", ehemann "koca", fachmann "uzman", faehrmann "feribot kullanan kimse", friedemann "barış adamı", rittersmann "şövalye", seemann "denizci", sportsmann "sporcu", steuermann "dümenci", zimmermann "marangoz", friedemann "barışadami", froschmann "dalgiç", hampelmann "kukla", hauptmann "kaptan", jaegersmann "avci",

kameramann “kameraman”, kaufmann “tüccar”, kirchenmann “kiliseye devam eden” landmann “yurttaş, milchmann “sütçü”, nebenmann “komşu”, ombudsmann “soruşturmacı”, ordensmann “dini”, postmann “postacı”, rittersmann “şövalye”, schlagmann “topa vuran adam”.

Ek, her üç dilde de işlek olarak kullanılmakta olup, meslek yapım eki, bir işi yapan eden kişi ve sıfatlar yapması gibi fonksiyonlarıyla öne çıkmaktadır.

Ekin Tarihsel Gelişimi:

Ekin, Türkçe'nin tarihsel gelişiminde ve çağdaş Türk lehçelerindeki örnekleri şu şekildedir: Köktürkçe'de, tegirmen, “değirmen”(Tekin 2018:125) azman “sarımtırak”, Kültigin kuzey yüzünde , kültigin azman akıg binip oplayu tegdi. “ Kül Tigin Azman kır atına binip sabırsızca hücum etti.” Kültigin azman akıg binip tegdi sançdı. Kültigin kır atına binip hücum etti (Tekin 2018:37).

Eski Uygur Türkçesinde, ançman “topluluk, halk,cemaat” > anca bir miktar, bu kadar, biraz”(Caferoğlu 1993 10), tegirman (Caferoğlu 1993: 151), değirmen (Caferoğlu 1993 :157), tümen “onbin”, Tümen “antroponim” (Caferoğlu 1993 168), batman “batman, ölçek” (Caferoğlu 1993 24), tuman (Caferoğlu 1993 :165) “duman, sis, karanlık, zifiri karanlık”, yaman “kötü, fena, korkunç”, kitmen “kazma”, (Caferoğlu 1993: 184) Kögman “Sayan dağı veya bir kısmı” (Caferoğlu 1993: 198).

Maitrisimit'te -mAn ekiyle türetilmiş, sadece kömen sözcüğüne rastlanır. Kömen “büyü, sihir”, (kör- “görmek”), Clauson, kelimenin genel olarak, anlamının “hile, kandırmaca” olduğunu belirtmiş, Marcel Erdal'da kelimenin kökeninin kör- “görmek” fiil kökünden gelmiş olduğunu bildirir (Bektaş 2014 :138).

Divanü Lügati't Türk'te kurman “ok ve yay konan kap”(Atalay 1991: 382), sıkman “üzüm sıkma zamanı” (Atalay 1991: 515), sökmen (Atalay 1991 : 533), “savaşta sırayı söken yiğitlere verilen sıfat, tuman “duman, sis” ((Atalay 1991: 651), örtmen (Atalay 1991: 30), “dam, satıh”, yaman (Atalay 1991: 738), “kötü, her şeyin kötüsü”.

Dede Korkut'ta, batman “ağırlık ölçüsü”, değirmen, orman, sokman “çizme, konçlu ayakkabı”, tuman “duman”, tümen “on bin”, yaman “kötülük, fena” şekilleriyle geçmektedir (Ergin 1997: 40, 80,237, 269, 294, 299, 318).

İbn-i Mühenna Lügat'inde batman, küsman “kayık küreği”, teğirmençi “değirmenci, koymançı “çoban” (koy koyun) (Battal 1997: 17, 45, 70).

Kıpçak Türkçesi Sözlüğü'nde, azman 1. azmış, iri yarı 2. yaşlı iken enetilmiş aygır, Güçeymen baş örtüsü, Güçeymen baş örtüsü, kurman, yay kabı, sadak, teyirmen, yelmen. Kılıcın üst tarafı, yalman dağ faresi, tarla faresi (Toparlı vd. 2007: 20, 88, 273, 308).

Tarama Sözlüğü'nde, evcimen (15.yy), geçeymen (güceymen, gecimen, gicimen, gücimen) “kadın baş örtüsü, gelinlerin başlarına giydikleri süslü örtü, taç (15-16. yy), Ilıman (20.yy), ilikmen “şamdan”, (16.yy) arzuman “istek, arzu, iştihak” (16-17. yy) (Tarama Sözlüğü 2009 242), çırakman “şamdan” (16-18- 19. yy) (Tarama Sözlüğü C.2905, 1309) dızman “iri, iriyarı, cesim” (18-19.yy), kirmen (kirman)”elde yün eyirdikleri alet” (18-19.yy), Yy), kölemen “köle” (17.yy), sokman (sökmen) “mest üzerine giyilen çizme” (14-15-16-17-18-19. yy) tuman “duman” (15-16-17.yy), tümen

“onbin, pek çok; fırka) (14-15-16 yy), yalman “kılıcın kamanın, bıçağın mızrağın süngünün ağzı veya ucu” ((14-15-16-17-18-19. yy) yaman “kötülük, musibet, fenalık, fena, kötü, hoş olmayan (14-15-16-18-19.yy) (Tarama Sözlüğü: 3501,3853, 3870, 3871).

Türkçe Yer Adları Kılavuzunda, Geçmen, Keçimen, Kösemen, Kağızman, Karaman, Kaman, Kertmen, Menemen, Narman, Tekman, Adıyaman, yer almaktadır. (Gülensoy 1995: 84, 99, 103).

Oymak, aşiret, cemaat adlarından, Karaman, Tumanlı, Türkman, Türkmanoğlu, Çekmanlı, Dikmen, Kulamanlı, Olukman, Tanışman, Toraman, Tumanlar, Uzmanlı, Ormanlı, adları bulunmaktadır (Türkay 1979: 101, 161, 162, 383, 611, 710, 732, 736, 751).

Türkçe Adlar Derlemesi'nde erkek adlarında, Adraman “İri, büyük”, Andarıman “Turanlı bir kahraman”, Baççayman “şahıs adı”, Baçman “Bir Kıpçak-Kuman beyinin adı”, Barman “Alper Tunganın küçük oğlu”, Çolman “İtile karışan Kama ırmağının eski adı”, Çoraman (Çorman) “Bir Kırgız beyinin adı”, Dökmen (Tökmen) “yakışıklı”, Dürmen “Özbek boyunun oymaklarından”, Egemen “gururlu” Ermen “mukaddes, mübarek”, Gülemen “güleç yüzlü”, Karaman “kara yağız kişi”, Koskaman “Manas Destanında geçen bir Türk yiğidi”, Maytalan “ muhteşem”, Ozman “büyümüş, yetişmiş”, Salman “hür”, Seymen “ düğünlerde eski kıyafetle şenlik yapan kişi”, Sökmen “yiğitlere verilen ün”, Talıman “Turanlı bir kahraman”, Tarman “bir yer adı”, Toğman “kişi adı”, Toraman “Akkoyunlu hükümdarı, genç irisi”, Yetmen “olgun kişi, kamil” (Yurtsever 1997: 24, 27, 30,32,41,43, 45,46,52,57, 61, 64, 66, 68, 69, 71,82, 295, 329).

Türk Argo Sözlüğü'nde ek, değirmen “saat”, duman “kötü, perişan”, eroinman “sarhoş görünüşlü, baygın bakışlı”, kaçırmento “aşırılmış, çalınmış eşya” örnekleriyle yer alır (Aktunç 1989: 86, 95,105,156).

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü'nde, Türkmen Türkçesi, çemen “buket, gül destesi”, Özbek Türkçesi ketman “çapa”, Azerbaycan, Başkurt, Uygur, ketmen, Tatar Türkçesi, şıtıрман “çetrefil”, Azerbaycan Türkçesi “deyirman”, Başkurt Türkçesi “tirman”, Kazak Türkçesi “diyirmen”, Kırgız Türkçesi “tegirman”, Özbek Türkçesi “teğirman”, Tatar Türkçesi “tigirman”, Türkmen Türkçesi, Uygur Türkçesi “tiigman”, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi “duman”, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi “tuman” Kazak Türkçesi Egemen (Baskurt, Kazak, Tatar, Uygur Türkçesi) > elebaşı “ataman”, Kırgız Türkçesi, Karman “gözü kara”, Azerbaycan Türkçesi “şişman”, Azerbaycan Türkçesi, “gocaman” Uygur Türkçesi “öcmanlık” “hınç”(KTLS : 1992 83, 117-118, 126, 191, 192, 202, 210, 211, 288, 826, 491, 337).

Kazak Türkçesinde, alaman “ala sıçan, bir fare çeşidi”, alaman “eski zamanda bir nevi halk topluluğuna verilen ad,” orman “orman”, önmen “göğüs, belden yukarı kısmı”, pelmen “hamurdan yapılan yemek çeşidi”, tiyirman “değirmen” (Özaltay 1984: 12, 212,219, 224, 271) kişi adlarında, Suluvman “kadın adı” (suluv güzel yakışıklı), Tavman “erkek adı” (Januzagov 2003: 66,81).

Kırgız Türkçesinde, kaçarman “kaçmayı düşünen; kaçmayı kendine gaye edinen”, ketmen “ bel, kazma”, kırman “harman dövmek için daire şeklinde yapılan sert

ve düz mahal, ekin demetleri yığılan yer”, kızılısıman “kırmızımtırak, kırmızımsı”, koyçuman “koyun çobanı”, kutman “uğurlu, uğur getiren”, önörman “el sanatkarı”, tegirmen “değirmen”, tuyarman “kahin, istikbali gören”, akılman “akıllı”, alman “ vergi, haraç”, bilermen “bilgili”, caman “kötü, fena” (Yudahin 1998: 381, 445, 460, 471, 494,527, 612, 721, 767,13, 31,171).

Karaçay- Malkar Türkçesinde, caman “kötü, fena” çaşılısıman “yeşilimsi”, cılısıman “ılık, yaz, sıcak (cılı bılık,)” getmen “kazma”, gotman “hantal, ağır, şişman, ağır adam (gota obur, iştahlı)”, karasıman esmer, talaşman “hareket edici, küfredici”, telisıman “aptal, ahmak, budala” (telisin- aptallaş-), tirmen “değirmen”, torusıman “doruya yakın renk” (Tavkul 2000: 136, 143,151, 207, 244, 372, 390, 399, 404)

Altay Türkçesinde, aksıman “beyazımsı”, caman kötülük, “kusur”, kızılısıman “kırmızımsı”, tuman “duman, sis”, tümen “çok sayıda, sayılmaz sayı, çokluk”, çoluşman “ova adı” (çoluş- eğilmek), kişi adlarında, Erkemen (erke sevimli, nazlı, şımarık), İrisman (iris mutluluk, şans) (Naskali vd. 1999 :22,51,112,186, 189, 205, 235,236).

Türkmen Türkçesinde, Galtaman harami, hırsız, haydut, eşkıya (kalta- sür-), Türkmen Türkmen (www.turkmenesozluk.da.ru) Türkmen Türkçe’sinde kullanılan İdük eki olumsuzluk bildiren fiilden fiil yapma eki ile birlikte birleşik bir ek gibi -mAdlk şeklinde gösterilmektedir. Bu ek yerini başka bir eke devretmektedir. –mAdlk eki yerine bazen –mAn tercih edilmektedir. Seniñ şähere barmadıgını eşitdim. Seniñ şähere barmanıñı eşitdim (Öztürk 2013: 80).

Gagavuz Türkçesinde, evciman, şişman (Özkan 1996:106, 115), Karayim Türkçesinde, tuman, yaman, örnekleriyle yer alır (Çulha 2006 :60, 119).

Karakalpak Türkçesinde, ek –mAn şeklindedir. Fakat birçok örnekte -ar, -er sıfat fiil ekinden sonra gelmekte ve bu ekle kaynaşmış görünmektedir. Fazla örneği olmayan bir fiilden isim yapma ekidir.

1.Bir işi yapanı, iş sahibini bildiren isimler teşkil eder. Bunlar mübalağa manası taşıyabilirler alarman (alan), bilermen (bilen, bilgiç)

2.Somut isimler yapar qaqpan (ilmikli kapan)

3.Yiyecek ismi yapar üzben (hamurun kesilip içine ayran ve yoğurt katılarak yapılan bir yiyecek.) (Uygur 2001:72).

Hakasça-Türkçe Sözlükte önmen (köprücük kemiği) (Arıkoğlu 2005: 336) Tatarca- Türkçe sözlükte kirmen kale, hisar, ketmen, çapa, laşman ağaç kesmek ve sal yapmak ile meşgul olan, tomrukçuluk, tegermen değirmen değirmen, tornan duman, urman orman, çuraman eski adetleri saklayan ev ruhu (Ganiyev vd. 1997 :151,190, 206,304, 319, 360, 401).

Karayim Türkçesinde, yaman, karaman, orman, tiyermen, temen (Baskakov 1974 : 224, 363, 431, 527, 563).

“Çin Halk Cumhuriyeti’nde yaşayan Türk halklarından biri olan Salırlar’da ek eklendiği kelimelerden soyut ve somut isimler türetmek için kullanılan işlek olmayan bir fiilden isim yapma ekidir. çehmen “el yapımı bir tür kumaş” (< çeh- “çekmek” -men) (Teres 2013: 43). Yine Çin Halk Cumhuriyeti’nde yaşayan Tatarlar’da da bu son ek,

aynı fonksiyonla kullanılır. oyman “içi boş zemin”, tuman “duman”, urman “orman” (Teres 2011: 337).

Ekin az sayıda örnekte, bazı isimden isim yapan ekleriyle birlikte kullanıldığını da görüyoruz.

CA+ mAn

arıcaman “temiz, tertemiz, saf, iyi” (DS), bolcaman “çokça, genişçe” (DS), böylecemen “böylece bu biçimde, böylelikle” (DS), kırçeman “kırçıl” (DS)

cl+ mAn

kırcıman “kır saçlı” (DS), elcimen “insana alışık hayvan” (DS)

-mAn +CA

kırmança “ak sakallı kimse” (DS), kocamanca “biraz kocaman, irice” (TS), yarmança “iri yarılmış ağaç”(DS), salmanca “yemeği yapılan bir çeşit yabancı ot” (DS) degirmence “el değirmeni” (DS).

-mAn+cil

sekmencil tek ayak üstünde yürüme, seksek (DS), mezmencil eti tatsız bir çeşit ufak balık (DS)

-mAn + Cı

koymançı “çoban” (İM), yaymancı “gezgin satıcı” (DS), yaymancı “satıcı” (DS), karamancı “hırsız” (DS), destimenci ekin bekçisi (DS)

-mAn+ ll

dilemenli “fazla gevezelik eden, gelişigüzel konuşan” (DS), geçemenli “kendinden geçmiş, ağır hasta” (DS), kakmanlı “tarlalarda toprağın içine gömülü taşlar” (DS), Tumanlı, “ Türkmanoğlu, Çekmanlı, Kulamanlı Tanışman, Uzmanlı, Ormanlı, yalmanlı “çuvaldız” (DS).

-mAn+llk

azmanlık “bataklık” (DS), göçemenlik “ göçmenlik” (DS), ılımanlık “ılık hava” (DS), toramanlık “otları çok gelişmiş boylanmış yerler” (DS).

mAn+Cık

alamançık kanarya kuşu (DS),alamencik kanatlarının üstü ve boynu kırmızı renkli küçük bir kuş (DS), elâmencik ispinoz kuşu (DS), küçümencik pek küçük, minimini, minicik (DS) (TS)

-mAn +tı

sarinmanti “şebboy çiçeği” (TTAS), soymanti “sopa” (DS), azmanti “zorba” (DS), soymanti “kaba, zıppır, işe yaramaz kimse” (DS), yozmanti “terbiyesiz” (DS), zoymanti “hoşa gitmeyecek biçimde iriyarı/kaba saba” (DS), yazmanti “terbiyesiz” (DS), gamanti “karışıklık” (DS), saymanti “iri kaba biçimsiz” (DS), yaymanti “dağınık, öteberi” (DS), kesmenti “kesilmiş ağaç parçaları” (DS)

sl+mAn

alpavutsıman “derebeyine benzer” (BA), halkasıman “halka gibi, halkavari” (BA), ulusıman “büyüğe benzer, büyüklük taslayan” (BA), yaşılısıman “yeşilimsi, az yeşil” (BA).

-sU+mAn

sütsümen “daha tadını yitirmemiş taze yoğurt” (DS)

Ekin Fonksiyonları:

Türkiye’deki ek üzerine en kapsamlı çalışma Besim Atalay’ın Türkçemizde Men-Man (1940) adlı çalışmasıdır. Eserde ek, “isim, sıfat, kişi adı, ulus, oymak adı, mübalağa, aygıt adı, küçüklük, mekân, kişi sıfatı, benzeme, meslek, eylem, zarf, edicilik ve zaman” olmak üzere 15 başlık altında sınıflandırılarak 346 sözcüğe yer verilmiştir. Ancak bazı sözcükler tekrar edilmiştir. Çünkü bir sözcük hem sıfat, hem kişi adı olmuşsa her iki başlık altında da yer verilmiştir.

Ek, isim ve fiil köklerine eklenerek işlerlik gösterir. Ancak ekin fonksiyonları sıralanırken böyle bir ayrıma gidilmemiş, isim ve fiil köklerine gelip gelmediğine bakılmaksızın genel olarak ekin üstlendiği fonksiyonlar sıralanmıştır. Çünkü gerek Atalay’ın eserinden alınan örneklerde, gerekse Türkiye Türkçesi Ağızlarından alınan örneklerde ekin geldiği bazı kökler tartışmasız/belirgin olarak belli iken, bazılarının araştırılmaya ve ispatlanmaya muhtaç olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Köklerinin tespit edilmesi ise uzun çalışmalar gerektirmektedir.

Ekin yüklendiği fonksiyonlar 39 başlık altında tasnif edilmiş, 1165 sözcük tespit edilmiştir. Bu başlıklar şu şekildedir:

1.Meslek, uğraşma adları yapar.

araştırman “araştırmacı” (TS), ayırtman “sınavlarda, soruların hazırlanmasından notların verilmesine kadar bütün değerlendirme çalışmalarına katılan görevli, mümeyyiz” (TS), bağmancı / bağman “bağlara bakan kimse, bağ bekçisi” (DS), başdenetmen, başmüfettiş (TS), başyazman “başkâtip” (TS), belletmen “belletici” (TS), çeştemen “köy bekçisi” (DS), çevirmen “çevirici” (TS), danışman “bilgin, kendisine fikri alınmak için danışılan” (DS), denetmen “denetçi” (TS), destiman “koru bekçisi, korucu” (DS), destimenci “ekin bekçisi” (DS), deşteman “bağ korucusu, kır bekçisi, köy bekçisi” (DS), deymenci “değirmenci” (DS), dırağman “orakçı” (BA), dilcimen “tercüman” (BA), dizmen “basımevinde dizgici, mürettip” (TS), düzeltmen “düzeltici” (TS), eğitimci “eğitim işiyle uğraşan kimse” (TS), eleştirmen “eleştirci” (TS), eyitmen “eğitmen, eğitici” (DS), gezmen “gezgin” (TS), göçmen “memur” (DS), gözetmen “gözcü” (TS), işletmen “bilgisayar vb. teknik aletleri işleten kimse” (TS), kaltaman “yağmacı” (BA), karamancı “hırsız” (DS), karavyaman “nefer” (BA), koyman “çoban, koyun güden”(BA), koymançı “çoban” (İM), kömen “sihirbaz” (ME), kösemen “yol gösteren kılavuz” (TS), köymen “gök bilimi, gözlemci” (BA), mazman/mazmançı “kıldan ip düken, çuval dokuyan, keçe yapan kimse”(DS), mazman “kendirden ip, yular, urgan yapan kimse” (DS), oğarman “usta, onarıcı” (DS), okutman“Üniversitede ortak, zorunlu dersleri öğretmek için görevlendirilen, uygulamalı çalışmaları yöneten öğretim elemanı” (TS), “örtmen/ öğretmen öğretmen” (DS), sayman “bir kurum, kuruluş vb.nin hesap işleriyle

uğraşan kimse, muhasebeci, muhasip” (TS), seyman “bekçi” (DS), simen “kır bekçisi” (DS), siymen “gözcü, korucu, bekçi” (DS), tanışman “bilgin, fakih” (BA), taraşman “danişment” (DS), tecimen “tacir, tüccar” (TS), teğirmençi “değirmenci” (İM), tuşman “safracı, çeşnigir” (BA), tüşümen “Uygurlarda bir memuriyet” (BA), “uçman pilot” (TS), uzman “belli bir işte, belli bir konuda bilgi, görüş ve becerisi çok olan (kimse), mütehassıs” (TS), üretmen “öğretmen” (DS), yaymancı “gezgin satıcı” (DS), yaymancı “satıcı” (DS), yazman “kâtip, sekreter” (TS), yefiman “hırsız” (DS), yönetmen “bir kuruluşu yönetme yetkisi olan kimse, müdür, direktör” (TS).

2. Yer adları yapar.

Adıyaman, Ağman “kıstasülbeyana göre "ağılacak semt" in adıdır” (BA), Akkirman “Ulah'ta bir şehir adı” (BA), Arzuman (Sivas), Aspıman “Türkmenistan'da bir köy adı” (BA), Barman “Afrasiyab'ın oğlu Barmanın yaptığı şehir” (BA), Batman, Becirman (Batman), Biriman (Adıyaman), Bolman “Ordu vilayetinde bir köy adı” (BA), Caman (Trabzon), Curuman “Boyabat' ta bir köy adı” (BA), Çekmen “Belh civarında bir memleket” (BA), Çolman “İtil'e karışan Kama ırmağının eski adı” (EY), Çolman “İdile Volgaya dökülen Kama ırmağının eski adı” (BA), Çülmen “Anadoluda bir köy adı” (BA), Dalaman “Aydında bir yer adı” (BA), Dalayman (Konya), Dızman (Balıkesir), Dikmen Ankarada bir köy adı (BA), Dilman “Aşağı Azeristanda bir kasaba adı” (BA), Geleman (Antalya), Gögmen “Orhun yazıtlarında bir yer adı”, Anadoluda gök gözlü kimse(BA), Hülmen “Boluda bir köy adı” (BA), Kağızman “Doğu Anadoluda bir kasaba adı” (BA), Kalman (Erzurum), Kaman (TYA),Kaman “Kırşehir vilayetinde bir nahiye adı” (BA), Karaasman “Türkistanda, Kazakistanın cenubunda bir dağ adı”, Karakasman imlasında dahi yazarlar (BA), Karaman (TYA), Kavman (Ağrı), Kavman (Elazığ), Keçimen (TYA), Kertmen (TYA), Kilizmen “İzmirde bir kasaba” (BA), Kögman “Sayan dağı veya bir kısmı” (EUT), Kösemen (TYA), Mazman (Artvin), Menemen (TYA), “Narman Doğu Anadoluda bir kasaba adı” (BA), Sağman “Pertek kazasında bir köy adı” (BA), Sanlıman (Artvin) (TYA), Şarakman “Tosyada bir köy adı” (BA), Tarman “Orhun yazıtlarında bir yerin adı” (BA), Tekman (TYA), Tekman “Vanla Erzurum arasında geniş bir bölgenin adı” (BA), Tekmen “Uşakta ve Gedizde birer yer adı” (BA), Terman (Adıyaman), Tıkman (Çorum), Tülmen “Urfada bir köy adı” (BA).

3. Kişi adları yapar.

Akman “Kastamonuda bir aile ismi Akman oğulları” (BA) Andarıman “Turanlı bir kahraman” (EY), Baççayman “şahıs adı” (BA) (BA) (EY), Baçman “Bir Kıpçak-Kuman beyinin adı” (EY), Barman “Alper Tunga'nın küçük oğlu” (EY), Barman “Turanlı bir pehlivan adı” (BA), Bümen “Türk büyüklerindendir” (BA), Çoraman/Çorman “bir Kırgız beyinin adı” (EY) (BA), Dikirmen “kişi adı” (BA), Ermen “mukaddes, mübarek” (EY), Gülemen “güleç yüzlü” (EY), Homan “Afrasyabın kumandanlarından birinin kardeşinin adı” (BA), Karaman “Orta Anadoluda "Karamanlılar hükümetini kuran Türk, kara yağız adam” (BA), Koskaman “Manas Destanında geçen bir Türk yiğidi” (EY) (BA), Otman/Otmanbaba “Türk erenlerinden birinin adıdır” (BA), Ozman “büyümüş, yetişmiş” (EY), Salman “Selman kelimesinin aslı olmalıdır, hür, avare” (BA), Talıman “Turanlı bir kahraman” (EY) (BA), Taman “Orhun yazıtlarında kişi adı” (BA), Toğman “Kastamonu tarafında kişi adı” (BA), Toraman “Akkoyunlu hükümdarının adı” (EY), Tümen/Teomen “Türk büyüklerinden” (BA), Yetmen “olgun kişi, kamil” (EY).

Türkiye Türkçesi kişi adları sözlüğünden tespit ettiğimiz -mAn/+mAn eki almış 127 erkek, 5 kadın, 10 hem kadın hem erkek adı olmak üzere 142 Türkçe kökenli kişi adı tespit edilmiştir:

Erkek adları yapar: Acarman, Acunman, Adıyaman, Akduman, Akerman, Akıman, Akman, Akmanalp, Akmaner, Alpman, Arıman, Arman, Ataman, Ayman, Balaman, Başarman, Başman, Bayman, Berkman, Berkmen, Bilmen, Birmen, Çağman, Çakman, Çarman, Çokman, Danışman, Demirman, Denizman, Denizmen, Dinçmen, Duman, Dumanbey, Ergökmen, Erkman, Erkmen, Erkmenol, Erman, Eymen, Gizmen, Göçmen, Gökmener, Görkmen, Göymen, Gücümene, Güçmen, Gülerman, Gülmen, Günerman, Hüsmen, Işıman, İlmen, İşman, İşmen, Kamanbay, Karaduman, Karaman, Kınayman, Kırman, Kocaman, Korman, Kömen, Köymen, Odman, Oğuzman, Okman, Oyman, Öğmen, Ökmen, Ökmener, Öymen, Özalpman, Özerkmen, Özerman, Özkerman, Özman, Özmen, Pakman, Sağman, Sakman, Salman, Sayman, Seçmen, Seçmener, Seğmen, Selekman, Selekmen, Seymen, Sezmen, Sirmen, Sökmen, Sökmener, Sökmensü, Sökmensüer, Sözmen, Tağman, Talayman, Tanman, Tarıman, Tarman, Tayman, Tecimen, Toraman, Tuman, Tümen, Tümenbay, Tümenboğa, Türemen, Tüzemen, Tüzmen, Uçman, Uluman, Usman, Utman, Uzman, Uzmen, Ülkümen, Ülmen, Yalman, Yaman, Yamaner, Yamansoy, Yamantürk, Yamanyığıt, Yatman, Yönetmen, Yurtman.

Kadın adları yapar : Armanç, Belmen, Çimen, Dilman, Gökduman.

Kadın ve erkek adı olarak ortak kullanılan adlar da yapar : Arman, Orman, Dilmen, Eşmen, Egemen, Evcimen, Dikmen, Ekemen, Kösemen, Türkmen.

4. Oymak, aşiret, cemaat adları yapar.

Akman “giçiyüzde bir oymak”(BA), Çakaman “orta yüzde bir oymak adı” (BA),Çalman “Altay’da Teleütlerde bir oymak” (BA), Çekmanlı (CT), Dikmen (CT), Dürmen ”bir Özbek oymağı” (BA), Dürmen “Özbek boyunun oymaklarından” (EY), Kalkaman “bir Kazak oymağı” (BA), Karaman (CT), Kırman/kirman “giçiyüzde bir oymak” (BA), Koman “Eski Türklerden büyük bir ulusun adıdır, Rumelideki Komanovakasabası, Kayserideki Komana köyü adlarını buradan almış olmalıdırlar”(BA), Kulamanlı (CT), Kuman “Kıpçak” (TS), Kutuman “orta yüzde bir oymak” (BA), Olukman (CT), Ormanlı (CT), Sarman “giçiyüzde bir oymak adı” (BA), Tanışman (CT), Toraman (CT), Tukman “giçiyüzde bir oymak adı” (BA), Tumanlar (CT), Tumanlı (CT), Türkman (CT), Türkmanoğlu (CT), Uzmanlı (CT), Yasman “Teke Türkmenlerinden bir oymağın adı” (BA).

5. Unvan ve rütbe adları yapar.

Ataman “reis, atakişi, başbuğ” (BA), Ataman “Rus Kazakların başbuğuna verilen unvan” (TS), Kölemen “kalelerden kurulan bir asker sınıfı” (TS), Sökmen “yiğitlere verilen ün” (EY), Tümen “tugayla kolordu arasında yer alan birlik, fırka” (TS).

6. Yiyecek adları yapar.

atmen “ekim ayında yenen bir çeşit armut” (DS), bağmen “bir çeşit armut” (DS), bukman “loğusa helvası” (BA), çaman “kebab” (BA), çomman “közde pişmiş olan

ekmek, çörek" (BA), değirmenci "siyah bir üzüm çeşidi" (DS), dilkimen "ormanlarda yetişen sarmaşık gibi ağaçlara sararak uzanan yabancı bir bitki, meyve" (DS), dolaman "patatese benzeyen ve yenilebilen bir çeşit mantar" (DS), dolaman/dolüman/ "patatese benzeyen ve yenilebilen bir çeşit mantar" (DS), düleymen "mayalanmış süt" (DS), eşemene "hafif ekşi tatta, yeşille siyah karışımı kabuğu olan çok güzel bir çeşit meyve" (DS), habirman/havurman kurutulmuş nar tanesi (DS), homman "külde pişirilen çörek ya da ekmek" (DS), içimen "hoşaf" (DS), kıyıman "pastırma çemeni" (BA), kıyım "pastırma" (DS), kormen yabancı pırasası, bir çeşit sarımsak (DS), könmen "dağlarda yetişen rengi hafif yeşil yabancı soğanı" (DS), köşmen "çam fıstığının taze meyvesi" (DS), közmen "közde pişirilen ekmek" (BA), mahman "göksulu armuduna benzeyen, iri bir çeşit armut" (DS), malaman "taneleri ayrılmamış, samanla karışık tahıl" (DS), olaman "tuzlanmış ve deri tulumuna bastırılmış peynir çökelek karışımı" (DS), piliman "çökelek" (DS) salman "bir çeşit üzüm" (DS), sismen "nohut unundan yapılan çorba" (BA), soman "taneleri alınmış mısır koçanı" (DS), südemen/südümen "mayayı tam tutmamış yoğurt" (DS), südümen "çalınacak olan südün ekşimesi" (BA), sütlükörmen "yabani pırasanın suda haşlandıktan sonra sütle pişirilmesinden oluşan bir yemek" (DS), sütsümen "daha tadını yitirmemiş taze yoğurt" (DS), şağman "tahıl karışımı" (DS), şahman "parlak, sert kırmızı özlü bir çeşit buğday" (DS), şemen/şemene "ekşimsi, küçük kavun" (DS), şıman "zerzavat, sebze" (BA), tekışmen "büyük ve yağlı koyun kuyruğu" (DS), teleman "az pişmiş yumurta, rafadan" (DS), toraman "küçük bazlama" (DS), toraman "yuvarlak mısır ekmeği" (DS), tosmankara "pekmezele yapılan cevizli helva" (DS), yançman "Kırgızlarda yağla ezilmiş bir türlü yemek" (BA).

Yemeği yapılabilen, yabancı olmayan ot isimleri de yapar.

eğşimene "kuzu kulağı denilen yeşil ve yabancı bir çeşit bitki" (DS), ekşimen "yeşil köklü ve yuvarlak yapraklı mayhoş bir bitki" (DS), eşkimen "kuzukulağı" (DS), kürman "bir çeşit ot" (DS) kürmen "yemeği yapılan dağ sarımsağına benzer bir ot" (BA), salmanca "yemeği yapılan bir çeşit yabancı ot" (DS), uşurman "kendiliğinden yetişen ve yenilebilen ot" (DS), yağlımancar "yemeği yapılan bir ot" (DS).

7. Eşya, nesne, alet isimleri yapar.

7.1. Mutfakta kullanılan araç ve gereç isimleri yapar

ayman "elek" (BA), batman "büyük testi", batmanlık "büyük su testisi, büyük çömlek" (DS), çacomman "fındık çalısından yapılan yaprak taşımakta kullanılan büyük sepet" (DS), çitman "saplı süt bakracı" (DS), degirmence "el değirmeni" (DS), değirmen kahve, nohut vb. taneleri öğüten araç. (TS), elayman/ eleyman "elek" (DS), elemen "elek" (BA) (DS), eleyen "elek" (BA), eliman "elek" (DS), hamence "çobanların kullandığı deri ya da yünden yapılmış ağzı sürmeli, süslü azık torbası" (DS), hızman "çiriş kökünden yapılan yağ kabı" (DS), holaman "su kabı" (DS), kolaman/ koloman "pekmez koymaya mahsus küp" (DS), koman "ibrik" (DS), kölemen "büyük sepet, küfe" (DS), kuluman "büyük pekmez küpü" (BA), mermen "büyük su testisi/küçük su testisi" (DS), mermen "iki kulplu testi" (BA), meymen "testi" (DS) (BA), meyremen "iki kulplu büyük testi" (DS), mezmen "sebu, bardak" (BA), mirimen "iki kulplu küçük testi" (DS), sekmen "ekmek tahtası" (DS), sokmen "hamur tahtası" (DS), süzmen "torba" (DS), süzmen "yoğurt torbası" (BA), şakman "buğday çuvalı" (DS), şarakman "üzüm çiğnenen tekne" (DS), şıraman "içinde üzüm çiğnenen taş tekne" (DS), yalman "bulgur

dövülürken kullanılan tahta karıştırıcı” (DS), yasıman “boğazı dar olduğu için su içerken kır kır ederek ses veren testi” (BA), yasman “çiftçinin tarlaya su götürmekte kullandığı dibi geniş ağız dar ağaç kap” (DS), yayman “ağız geniş, yayvan kap” (DS), yayman “büyük çuval” (DS).

7.2.Ev eşyaları ile ilgili eşya, adları yapar.

ayakman “merdiven” (DS), bartman “merdiven” (DS), bekman “merdiven” (DS), betman “merdiven” (DS), çikmen “hamam havlusunun konulduğu bohça” (DS), esmen “vantilatör” (DS) gitmen “kilit” (BA), götmen “sandalye” (BA), hekman “ağaçtan ya da taştan birkaç basamaklı merdiven” (DS), hekmen “taş merdiven” (BA), ketmen “çapa, anahtar” (BA), kızman “anahtar” (BA) (DS), kütmen “sandalye” (DS), merdimen/merdümen / memen merdiven” (DS), merikmen “merdiven” (BA) (DS), mertmen “merdiven” (DS), önnemen “ipten dokunmuş bir çeşit kilim, battaniye” (DS), sarman “bir çeşit kilim” (DS), seğmen/sehitmen “tahtadan yapılmış, arkalıksız küçük iskemle” (DS), seğmen “bir çeşit kilim, çul, dokuma” (DS), seğmen “üstü işlemeli heybe” (DS), sekitmen “alçak ayaklı arkalıksız iskemle” (BA) (DS), sekman/sekmen “alçak ayaklı, arkalıksız iskemle” (DS), sekmen “iskemle” (BA), sekmen “merdiven, merdiven basamağı” (DS), sekmen “sedir” (DS), sekmen “tabure” (TS), sekümen “merdiven, merdiven basamağı” (DS), seymen “küçük tahta iskemle” (BA), temen “çuvaldız” (BA), uçman “dolap” (BA), ünnemen “battaniye” (DS), yalmanlı “çuvaldız” (DS), yalmanı “büyük iğne” (DS), yementi “ince küçük minder”(DS).

7.3.Alet aygıt adları yapar.

alaman “seyrek örgülü balık ağı” (DS), asman “lâmba veya fener asılan yer” (DS), çırarman “lamba, çıra konulan yer” (DS), çirtman “ağaçlardan kesilerek yapılan ve hayvan sürmek için kullanılan kamçı” (DS), çökmen “kazma” (DS), çölemen “ocaklarda tencere ve saçın altına konulan taş veya kerpiç” (DS), çöremen “saç ayağı” (DS), egirmen “yün eğirmeye yarayan araç, kirmen” (DS) (BA), egmenç “ağaç dallarını eğmek için kullanılan ucu eğri sırık” (DS), eymen “ateşi aktarmak için kullanılan aygıt” (BA), germen “elde yün eğirmeye yarayan araç” (DS), gırmandal “tütün sırıklarının konulduğu karşılıklı gerilen iki tel” (DS), hodman “iplik bükmeye yarayan ağaç” (DS), ılıkman “idare lambası” (DS), ilekmen “idare lambası” (DS), iligmen “idare lambası” (DS), ilikman “idare kandili” (DS), ilikmen “küçük el kandili”. Bu kelime, eski söyleyişe göre "el" demek olan elik ile men'den yapılmıştır. (BA), ilkmen “idare lambası”(DS), irikmen “idare kandili” (DS), juyurman “zırh” (BA), kataman “inekleri sağarken tuz yalatmak için kullanılan kap” (DS), kirman /kirmen “elde yün iplik eğirmeye yarayan araç” (DS), kitmen “kazma” (EUT), kurman yay kabı (KT), küsmen “gemi küreği” (BA) (İM), likman “zeytinyağlı küçük çıra” (DS), likmen/lükmen/lıkmen “tenekeden yapılmış idare lambası, kandil” (DS), lükmen “el kandili” (BA), mazman “ip sarmaya yarayan silindir biçimindeki araç” (DS) mermen “demircilerin kullandığı kaynak taşı” (DS), odman “yün eğirmeye yarayan araç” (DS), oman “değirmenin su deposu, suyun hızlı dökülerek çarkın dönmesini sağlayan oluşu” (DS), sayman “aygıt, alet” (Kırgızca) (BA), selmen/sermen “dokuma aygıtında bezlerin sarıldığı sopa” (DS) (BA), somen “boyundurukta öküzlerin başlarına geçirilen kestane filizlerinden yapılmış yay” (DS), soymantı “sopa” (DS) sömen “dokuma bezlerinin sarıldığı yuvarlak ağaç” (DS),

süsmeden “taş kırmak için kullanılan demir çekiç” (BA), süymen “ip sümeği” (BA), şüldürmen “kalıp” (BA).

8. Mekan adları yapar.

ahman “koç katımında koyunların gece yattığı üstü açık, etrafı kapalı olan yer” (DS), alıman “kulübe” (DS), çalman “duvar” (BA), çalman “ince çubuklarla çevrilmiş çit”(DS), çalman “üstü açık çalılarla ve taşlarla çevrilmiş ağıl” (DS), çardaman “çardak” (DS), çırakman “üzerinde meşale yakılan kule veya demir direk” (TS), çöğmen/ çöymen “kulübe” (BA), çöğmen “çoban evi” (DS), çömen “bostan bekçileri için yapılan koni şeklindeki kulübe” (DS), değirmen “değirmen” (DS), değirmen “içinde öğütme işi yapılan yer” (TS), endimen “köy evlerinde herhangi bir eşya koymak için yapılan kapalı yer” (DS), germen “kale” (BA), harman “tepe” (BA), hızman “bağ evi” (DS), hızman “kulübe” (BA), iremen “bağ” (DS), kalıman “çukur yerde yapılmış kulübe” (BA), kermen “kale” (TS), kirman “şehir” (BA), mertmen “dağlık ve eğimli yerlerdeki doğal merdiven set” (DS), örtmen “dam” (DS), sekmen “ahır yada ağıllarda çobanın yatması için yapılan yüksekçe yer” (DS), tirmen “değirmen” (DS), yağlaman “balkon” (DS), zağlaman “balkon” (DS).

9.Bitki örtüsü, arazi özellikleri ile ilgili adlar yapar.

ayazmana “dağlarda su kaynağı” (DS), azman “çalı ve dikenli bol tarla” (DS), azman “bataklık” (DS), azman “çalı ve dikenli bol tarla” (DS), azmanlık “bataklık” (DS), balaman “dere ya da çayın önüne yıkanma yeri olarak taşlarla otlarla yapılan set” (DS), bekman “kurutulmak üzere tütün asılan, enlemesine uzatılmış sıırıklar” (DS), çimen “kendiliğinden yetişmiş çimen” (TS), çöğmen “içinden su akıtılan küçük oluk” (DS), çölyemen “ocaklarda tencere ve saçın altına konulan taş veya kerpiç” (DS), çülimen “su birikintisi” (BA), daman “kira ile tutulan ekili bağ, bostan, bahçe” (DS), dikmen “dağların en yüksek yeri “ (DS), dikmen “dik arazideki orman” (DS), dikmen “dikilerek meydana gelen ağaçlık” (DS), dikmen “koni biçiminde sivri tepe” (DS), dikmen “su oluklarının altına dikilen direkler” (DS), dikmen “yayla” (DS), emen “bağ çubuğu, ağaç veya sebze dikmek için açılan çukur” (TS), emmen ağaç dikmek için kazılan çukur (BA), emmen “çukur”(BA), emmen “bağ çubuğu, ağaç ya da sebze dikmek için açılan çukur” (DS), kaman “dağların tepesine yakın olan yerler (DS), kertmen “yamaçlardaki seki gibi dar ve düz yer” (DS), keşman “sürülmüş tarla” (DS), kırman “çatı kurulurken ağaçların bir eksen çevresinde yuvarlak olarak toplanarak oluşan kubbemsi biçim” (DS), kırman “çoklukla mutfakların üzerine yapılan dam örtüsü” (DS), kırmandal “yaş tütün dizilerini kurutmak için serilen yer” (DS), kilizman “sazlık, kamışlık” (TS), kodaman “büyük tepelerin üzerindeki düzlük” (DS), kuşman “köy evlerinde, direk başlarının duvardan dışarı kalan kısmı olup kuşlar burada yuva yaparlar” (BA), masmana “sabun yapılan yer” (DS), orman “ağaçlarla örtülü alan” (TS), oyman “alçak yer, çukur, vadi” (BA), sarman “ağaçlarla örtülü geniş alan” (TS), sekman “sek”i (DS), sekmen “meyilli su tutan yer” (DS), sekmen “seki” (BA), sekmen “tarla ve bahçelerdeki basamak biçimindeki düzlükler” (DS), takman “bahçe” (BA), takman “küçük bahçe”(DS), teğmen “tarla, bağ, bahçe sınırının çıkıntılı yaparak uzamış yeri” (DS), tırman “bağın meyilli kıyısı” (DS), tırman “iki tarla arasındaki boş yer” (DS), tırman “tarla, bağ, bahçe sınırı” (DS), toramanlık “otları çok gelişmiş boylanmış yerler” (DS), torcuman “hayvanların

beslendiği sulak yer” (DS), yarman “yar, uçurum” (DS), yarman “uçurum” (DS), yülman “sivri tepe” (DS).

10. İnsan fiziği ile ilgili sıfatlar yapar.

Dilimizdeki eklerin bazılarının, sözlerin anlamını değiştirme kudretine sahip olduğunu, yukarıda da görüldüğü üzere bu eklerin isimlere eklendiği, ancak eklendiği isimlerden yeni anlamda başka bir söz veya kavram türetmeyip, sadece eklendiği ismi sıfat görevine soktuğu görülmektedir.

Türkiye Türkçesinde isimlere eklenerek onlardan yeni bir isim türetmeden onları sıfata dönüştüren ekler +CA, +CI, +CII, +(I)I, +II, +IIK, +mAn, +(I)msI, +sAI, +sI, +sIz, +(I)t (Şerifoğlu 201576) gibi ekler olup bunlar arasında +mAn eki de yer almaktadır. Ek sıfat yapımında çok işlektir.

akman “ak sakallı adam” (BA), akman “ihtiyar” (DS), akman “temiz adam, temiz kimse” (BA) ayman “değirmi göz” (BA), azman “büyük, iri” (DS), balaman “şişman gürbüz kimse, çocuk” (DS), cörtlemen “cüce, kısa boylu” (DS), culuman “tıknas, bodur” (BA), çöremen “cüce” (DS), çöttemen “kısa boylu insan” (DS), dalaman “uzun” (DS), delişmen “zıpır, güçlü, hareketli, sağlam yapılı” (TS), dızman “uzun boylu, iri yapılı, kocaman, şişman kimse”(DS), (TS), dilmen “güzel” (DS), dizman “uzun boylu cesametli adam” (DS), dolaman “şişman adam” (DS), dolman “şaşı (kimse)” (DS), dökmen “levent, yakışıklı, vücudu dökme gibi olan” (BA), emen “orta yaşlı” (BA), gaman “güzel” (DS), geçemen “hasta ve baygın kimseler gibi kendinden geçmiş olan” (BA), geçemenli “kendinden geçmiş, ağır hasta” (DS), gedimen “yakışıklı” (DS), gılman “kabarık saçlı kimse” (DS), gırcıman “saçına kır düşmüş, orta yaşlı kimse” (DS), gocaman “yaşlı, ihtiyar” (DS), godaman “ufak boylu çocuk” (DS), “ gödemen/ gödeşmen “kısa boylu, şişman, göbekli” (DS), gödemen “karnı şiş, hastalıklı” (DS), gödemen “kısa boylu”(BA), gögmen “gök gözlü adam” (BA), gökmen “mavi gözlü (kimse)”(DS) (TS), gülemen “sık sık gülen kimse” (BA), hotaman “şişman, güzel, sevimli adam” (DS), höttemen “zayıf, cılız” (DS), kahman “yakışıklı” (DS), kekemen “keke konuşan” (BA), kırcıman “kır saçlı” (DS), kırmança “ak sakallı kimse” (DS), kocaman “yaşlı erkek” (DS), köşmen “etli, tıknaz” (BA), köşmen “şişman, tombul, tıknaz” (DS), kötemen “kısa boylu, şişman, bodur” (DS), küsmentü “üstü başı dağınık, düzensiz” (DS), ılıkman “şişman” (DS), marzuman/marzıman “boysuz, küçük yapılı adam” (DS), melemen “çok iri, toplu” (DS), pataman “şişman, idmansız” (BA), sağman “sağlam adam, tendürüst kimse” (BA), salaman “yakışıklı” (DS), şalakman “delikanlı genç” (DS), şelemen “şaşı” (DS), şişman (TS), tatışman “kekeme” (DS), tehmen “peltek konuşan” (DS), tıkman “kısa boylu, şişman” (DS), toraman “güçlü kuvvetli” (DS), toraman “iri yapılı (genç)” (TS), tortman “şişman” (DS), totoraman “şişmanca” (DS), turaman “iri ve güçlü delikanlı”(DS), üzütmen “cılız, ince” (DS), yığman “kısa boylu, etine dolgun” (DS), (BA), yüdümen “kısa” (DS), zeylimen “yakışıklı” (DS).

11. İnsan davranışı ve karakteri ile ilgili sıfatlar yapar.

ağırman “ağır adam” (BA), arıcaman “temiz, tertemiz, saf, iyi” (DS), asıman “çok yiyen, obur” (BA), azmantı “zorba” (DS), beyman “yalan yere yemin eden, ahlaksız”(DS), bezmen “korkucu, çekinici” (BA), bozmacı “fırsatçı” (DS), caman “budala, ahmak”

(BA), caman “kötü adam” (DS), caşman “hantal, uyuşuk, tembel” (DS), comman “iri yarı aptal çocuk” (DS), çuman “tembel” (BA), çuşman “sersem” (BA), dalaşman “çok kavgacı” (BA), dalışman “cesur, yiğit” (DS), dehmen “ahmak, şaşkın” (BA), delişmen “zıpır, güçlü, hareketli” (TS), dızman “ayağına tetik, aceleci kimse” (DS), dızman “cahil” (DS), dilcimen “hoş sohbet, tatlı konuşan” (DS), dilemenli “fazla gevezelik eden, gelişigüzel konuşan” (DS), dilmen “çok dilci, çok gezeze” (BA), döğüşmen “kavgacı, savaşçı” (DS), egemen “sözünü geçiren, üstünlük kazanan” (TS), ekemen “kibirli, gururlu” (DS), (BA), erkemen “kibirli, gururlu” (DS), evciman/evcimen “evcimen, evine bağlı, işlerinde becerikli çalışkan olan derleyip toparlayan (kadın)” (DS),(TS), (BA) eymenç “utangaç” (DS), galaman “aptal” (DS), gırmança “ahlaksız, kötü kadın” (DS), gidiman “ahlaksız, pezevenk” (DS), hengemen “kavgacı” (DS), hırışman “miskin, uyuşuk” (DS), hodman “hatır gönül dinlemeyen, acı konuşan kimse” (DS), hoduman “sert, kaba, titiz” (BA), hotman “hatır gönül dinlemeyen, acı konuşan (kimse)” (DS), hotman “sert, kaba, titiz” (BA), hutuman “serseri” (DS), hüplümen “akıllı” (DS), ıbilman “serseri, yaramaz” (DS), işciman “çalışkan, becerikli, iş bilen” (DS), işçimen “çalışkan, becerikli, iş bilen” (DS), kaltaman “yağma edici, yağmacı” (BA), karaman “asil olmayan” (BA), kekmen “pişkin adam” (BA), kerçiman “becerikli iş bilen” (DS), kerdiman “becerikli iş bilen”(DS), kıdımın “ağır başlı” (BA), kirizmen “kibirli” (DS), kölemen “aksi, inatçı, somurtkan” (DS), maman “mütehassıs” (BA), maytalmın “muhteşem” (EY), mehmen “bunak, aptal” (DS), mehmen “salak, abdal” (BA), melemen “beceriksiz” (DS), menemenci “kendini beğenmiş, övünen” (DS), ömmen “çok yemek yiyen, obur kimse” (DS), öngemen “tecrübesiz, toy” (BA), pataman “hantal, uyuşuk, tombul çocuk” (DS), saymanta kaba saba, patavatsız adam (DS), sekmen “kaygılı” (BA), sınıkman “yaramaz” (DS), siymen “cimri” (DS), sokman “kabadayı, yiğit delikanlı” (DS), soymantı “kaba, zıpır, işe yaramaz kimse” (DS), sökmen “yiğit, kahraman” (BA), sömen “konuşmasını beceremeyen, durgun yaratılışlı kimse” (DS), söylemen “çok konuşan, konuşkan” (DS), sukman “şeci, cesur” (BA), sümenni “ahmak” (DS), süzmen “yiyecek beğenmeyen” (DS), şakaman “şakacı” (DS), şakaman “alçak gönüllü” (DS), şakaman “şakacı” (DS), şalaman “riyakar” (BA), şalaman “şakşakçı” (DS), şurman “yaramaz” (DS), talaşman “kavgacı” (DS), tecimen “idareli, muktesit” (BA), tekemen “hırçın, huysuz” (DS), tiremen “iyi huylu” (DS), tolaman “düşünmeden akli ermeden konuşan kimse” (DS), toraman “hoppa, genç ve tecrübesiz” (BA), tōngemen “tecrübesiz, ham” (BA), tuyuman “gezeze, lafçı” (BA), türemen “sonradan görmüş”, (BA), uruşman “savaşçı” (DS), uyman “sevimli” (DS), üsümen “yaramaz” (DS), üşemen “üşenici, haylaz” (BA), vızman/ vizman “yaramaz” (DS), yakılman “yaramaz” (DS), yalazman “yakışksız” (DS), yarımın “çalışkan” (DS), yazmantı “terbiyesiz” (DS), yetmen “kamil, varis” (BA), yeymen “acımasız, kıyıcı” (DS), yılmancık “yürekli, yılmaz” (DS), yozmantı “terbiyesiz” (DS), zoymantı “hoşa gitmeyecek biçimde iriyarı/kaba saba” (DS).

12. Sıfatlar yapar.

acıman “acırak, acımsı” (DS), adraman “iri, büyük” (BA), ağarman “ağır” (BA), ağırman “çok ağır” (BA), akman “bozulmamış, saf, temiz” (TS), akman “temiz, arı” (BA), akman “temiz, beyaz, güzel” (DS), alaman “büyük, iri, kocaman” (DS), alaman “yersiz, yurtsuz, başıbozuk” (BA), alaşman “karışık, melez” (DS) (BA), aluşman “yayılan, şayi olan” (DS), arıcamın “halis, katıksız” (DS), asman “asılı, muallak” (BA), azman “çok büyük, iri” (BA), balaman “cesim, büyük” (BA), batman “büyük ağır” (DS), cucuman

“tatlı” (BA), çıрман “sarılmış, dolanmış” (BA), dızman “kocaman, çok iri kimse, azman” (DS), dızman/tızman “çok büyük” (BA), dızman “kocaman” (DS) (BA), dızman “taşınması güç olan eşya” (DS), duraman “tembellik” (DS), edraman “iri, büyük” (DS), ermen “mukaddes, mübarek” (BA), gamantı “karışıklık” (DS), gocaman/gocuman “büyük, iri” (DS), gocamannık “büyük, iri” (DS), godemen “iri” (DS), gosgocaman “çok büyük, iri” (DS), gödemen “memleketin ileri gelenlerinden” (DS), gücümen “küçük, ufak” (DS), gücümenik “küçük ufak” (DS), hodoman “ailenin büyükleri” (DS), höttemen “zayıf” (BA), ilimen “üstü parlak, cilalı” (BA), karman çorman “karmakarışık” (DS), kıntıman “biraz, ufak parça” (DS), kirdimen “tabakalanmış olan derilerin üzerinde peyda olan kir, paskirdemin dahi denir” (BA), kocaman “iri, yarı” (BA), koruman dümdar (BA), kuduman kudurmuş (BA), maytalan muhteşem (BA), maytaman “enfes” (BA), nalaman/, nelemen “yayılmış, dağılmış” (BA), oyman “oyuk, çukur” (BA), ozman “büyümüş” (BA), öbüzmen “hasta” (DS), öktenen “çocukluk” (BA), paraman “ısırılıp koparılan parça” (DS), paraman “yırtık, parçalanmış” (BA) (DS), püsmente “döküntü” (DS), salman “azat olunmuş, hür” (BA) (DS), saymantı “iri kaba biçimsiz” (DS), sıkman “sıkıcı yer” (DS), şahman “iri, büyük” (BA), teleymen “dağınık şey” (BA), temciman “her şey tam, konforlu” (DS), tızman “iri, kocaman” (DS), tızızman “koskocaman” (DS), tolumun dolu. Man/men kelimelerinin mun şekli vardır. (BA), tüğmen “çok fazla” (BA), yaman “çok kötü, çok fena, yavuz” (BA), yaymantı “dağınık, öteberi” (DS), yazman “yavrusuz” (DS), yılıkman “aşınmış, kaypaklaşmış, tutma yeteneği kalmamış” (DS).

13.1. İnsan giyimi ile ilgili adlar yapar.

Bürümen “ipekten yapılmış elbise” (DS), cadaman “iki taraflı kapanan yelek” (DS), çeğmen “kıl ve yün örgüsü, su geçirmez çuldan çobanların giydiği yağmurluk” (DS), çekmen “cepken” (BA) (DS), çelmen “fese veya başa sarılan oyalı krep mendil yazma” (DS), çukman “entari” (DS), dalman “pelerin” (DS), dolaman “bir çeşit asker elbisesi” (BA), güçeymen “baş örtüsü” (KT), hızırman “kadın başörtüsü” (BA), kısman/kısmanda “pantolan” (DS), kısman “pantolon” (BA), öndemen “kadınların başlarına örttükleri şal” (DS), öndemen “kadınların önlük olarak kullandıkları peştamal” (DS), paramana “gocuk” (DS), salman “kimi köylü elbiselerinde kolun yeninden sarkan uzun kumaş parçası” (DS), sıkman “kollu ya da kolsuz korsa gibi sıkın kadın yeleği” (DS), sıkman entari (BA), sıkman iç giysisi, gömlek (DS), sıkman kollu ya da kolsuz korse gibi sıkın kadın yeleği (DS), sıkman korsa (BA), sırman “sırma ile işlenmiş elbise” (BA), sükmən “cepken” (BA), tatman “ellik, eldiven” (DS), tıman “don, şalvar” (DS), tuman/tumman “ton, iç tonu (BA) (TS).

13.2. Ayakkabı, terlik, çanta vb. giyim adları türetir.

ayakman “takunya, nalın” (DS), (BA), ayaleman “takunya, nalın” (DS), fortmen Fr. Porte-mine, “kadın çantası” (DS), lokman “koncu kısa ayakkabı” (DS), lukman “koncu kısa çizme” (BA), sakman “ayağa giyilen mest” (DS), sokman “bir çeşit uzun konçlu çizme” (TS), (DS), (BA), süğmen “terlik” (DS),

Süslenme ile ilgili bir sözcüğe de rastlanmıştır.

hırızman “Türkman gelin ve kızlarının burunlarını delerek taktıkları karanfil vb. şeyler” (DS).

14. Soyut adlar yapar.

adaman “hükümdarın iradesi, iradei seniye” (BA), arman “arzu” (BA), arzıman “çok özleyen” (DS), arzuman “şiddetli istek, istek” (DS), baçuman “düzensizlik, asayişsizlik” (BA), bezmen “korkucu, çekinici” (BA), bozman “fırsat” (DS), çölemen “pazarlık” (DS), faraman “tecrübe” (BA), gertmen “bencillik” (DS), hümmen “düşünme, düşünce” (BA), “kesman “fırsat” (DS), koğman “iftira” (BA), öymen “yekun” (BA), puşman “zarar, ziyan” (BA), tarman “yağma, talan” (BA), tüymen “isyan” (BA), yalıman “her tarafa saldırılarak yapılan yağma” (BA).

15. Bir işi yapan/eden anlamında sözcükler türetir.

alarman “alıcı”(BA), ayaman “koruyucu” (BA), ayman “yağma edici” (BA), ayman “yağma edici” (BA), berermen “verici” (BA), cöhürmen “bakan seyreden adam” (DS), damancı “bağ, bahçe ve tarlayı kiralayan” (DS), geçemen “göçmen” (DS), göçemenlik “göçmenlik” (DS), göçmen “muhacir” (TS), (BA), göçmen/göçmen “göçmen” (DS), göçmen “göçen adam” (BA), göçmen “kiracı” (DS), göçmen “muhacir” (TS), göşmenlik “göçmenlik” (DS), işçimen “işçi kimse” (BA), kaliyhman “arandığı zaman yerinde bulunmayan” (DS), karcıman “kârcı kimse” (BA), yasıman “silahını teslim eden” (BA).

16. Ağaç, çiçek ve ot adları yapar.

arcıman “karaçalı” (DS), artman “yapışkan bir ot; bıtrık” (BA), azman “çalı ve dikenli bol tarla” (DS), azman “bitkilerde kök filizi, sürgünü” (DS), çeğmen “lale soğanı” (BA), çemen “bir ot adı” (BA), çimen “kendiliğinden yetişmiş çimen” (TS), çitiman “mısırı alınmış mısır saplarının küme küme bir yere yığılması” (DS), dırman “çatıda kullanılan ve kiremitlerin altına konulan ağaçlar” (DS), dikmen “çam ve başka ağaçların gövdeleri” (DS), erekmen “dikenli bir ot” (BA) imen “kayın ağacı” (BA), irmen “tütsü yapılan bir ot” (BA), kilizman “sazlık, kamışlık” (TS), “kilizmen kamışlık” (BA), könmen “yaban soğanı” (BA), orman “ağaçlarla örtülü geniş alan” (TS), salmanca “söğüt yaprağına benzeyen yapraklarının arkası beyaz bir çeşit bitki” (DS), salmansara “şubat sonlarında çıkan bir çeşit yayla çiçeği” (DS), salmansarı “kuruyunca solmayan kayalar arasında biten bir çeşit çiçek” (DS), sarınmantı “şebboy çiçeği” (DS), sarman “ağaçlarla örtülü geniş alan” (TS), takman “bahçe ya da tarlalarda çeşitli bitkiler” (DS), tolaman “lale” (DS), uruşman “ekinler arasında biten sarı bir çiçek” (DS), kesmenti “kesilmiş ağaç parçaları” (DS), “yarmança iri yarılmış ağaç”(DS).

17. Taş, kaya vb. adlar yapar.

çölemen “taş parçası” (DS), çörtmen “pınar veya damdan akıtılan ağaç veya teneke oluk” (DS) dizman “taşın sertliği” (DS), kakmanlı “tarlalarda toprağın içine gömülü taşlar” (DS), katman “kaya tabakaları” (BA), kesmen “büyük kaya” (DS), takman “kayaların delikli yanı” (DS)

18. Zaman bildiren adlar yapar.

sıkman “üzüm sıkma zamanı” (BA), tanman “tanlayın, tan vakti” (BA), kündümennik “gündelik”(DS), yazman “yaz” (DS), şarakmana “pekmez kaynatma işleri ve zamanı” (DS).

19. Vücut azaları adları yapar.

sekmen “kalça” (DS), südürmen “kalp” (DS), taman “taban” (BA).

20. Benzetme, gibilik bildirir.

halkasıman “halka gibi, halkavari” (BA), alpavutsıman “derebeyine benzer” (BA), ulusıman “büyüğe benzer, büyüklük taslayan” (BA), Türkmen Türke benzer” (BA), yaşılısıman “yeşilimsi, az yeşil” (BA), aksıman “akça, az beyaz” (BA), alsıman “alımsı, kızılımsı” (BA).

21. Küçüklük, azlık bildirir.

acıman “az acı, acımsı” (DS), cücemen “küçücük” (DS), ekşimen “az ekşi” (BA), gıdıman “gıdımcık, pek az” (DS), ılıman “az ılık su” (BA), keçemen “küçük kertenkele” (BA), kedimen “küçük kulaklı davar” (BA), kedimen “küçük kuzu” (BA), kuzman “kedi yavrusu” (BA), küçümen “pek küçük, minimini, minicik” (DS), (TS), küçümencik “pek küçük, minimini, minicik” (DS) (TS).

22. Sayı bildirir.

alakman alaman “birinci” (BA), tümen “on bin” (BA), tümen “bir para birimi” (DS).

23. Renk adları yapar.

akman (İŞ), aksıman akça, az beyaz (BA), alaman (İŞ), alaşman karışık, melez (DS)
alman (İŞ), alsıman alımsı, kızılımsı (BA), arman (kestane rengi) (İŞ), azman “sarımtırak” (OY), bozman (İŞ), çakman (< çakırman) (İŞ), çakman “süt mavisini” (DS), çalman (boz, kül rengi) (İŞ), gökmen kül renkli (DS), gökmen “mavi gözlü kimse” (DS), gökmen sarışın kimse (DS), gökmene “gök yeşil” (DS), hartman “pembe renk” (BA), karaman (İŞ), kırçeman kırçıl (DS), kırman (İŞ), kökmen (İŞ), kuman “çok solgun, sopsolgun” (İŞ), sarman, (sarıman (İŞ), torman (toraman) “doru rengi” (İŞ), yaşılısıman yeşilimsi, az yeşil (BA).

24. Hayvan adları yapar.

akman “alın beyaz sığır” (DS), alamançık “kanarya kuşu” (DS), alamencik “kanatlarının üstü ve boynu kırmızı renkli küçük bir kuş”(DS), azıman “erkek eşek” (BA), azman “av köpeği” (DS), azman “dört yaşında sığır” (DS), azman “erkek hindi” (DS), azman “4 yaşını geçmiş boğa” (DS), azman “av köpeği” (DS), azman “doğuştan tek hüsyeli hayvan” (DS), azman “erkek hindi” (DS), azman “iğdiş edildiği halde erkekliğini kaybetmeyen keçi, boğa, koç” (DS), azman “yaşlı iken enetilmiş aygır” (KT), cırman/cirman “iri fare” (DS), çaman/çaban “haylaz at” (BA), demen böcesi “hanımböceği” (DS), dizman “kart teke” (DS), dikmen kır “tavşan” (DS), düşmen “kulakları kıvrık olan koyun ve keçi” (DS), düğüşmen “bir yaşında dişi buzağı” (DS), elâmencik “ispinoz kuşu” (DS), gırman “iri erkek, manda” (DS), gökmene “zehirli yeşil kertenkele” (DS), hızman “arı kovani” (DS), kaman “yaban domuzu” (BA), kapaklaman “dil balığı” (DS), keçemen “küçük kertenkele” (BA), kızıman “sırasız doğuran hayvan” (DS), kırman “köpeğin kır tüylüsü” (BA), koman “3 yaşında doğurmamış kısırak” (DS), körümen “boynunun altı kırmızı renkli küçük bir kuş” (DS), kösem “çobana alışkın ve sürünün önünde giden 4 yaşındaki keçi ya da koyun” (DS), kösemene “çobana alışkın ve sürünün önünde giden 4 yaşındaki keçi ya da koyun” (DS), köyköçemen “bir çeşit iri kertenkele” (DS), kuzman “kedi yavrusu” (BA) (DS), mercimene “yeşil kertenkele”(DS), merçemene “pürüzsüz renkli bir çeşit kertenkele” (DS), merçimeni “bir çeşit yılan” (DS), mezmencil “eti tatsız bir çeşit ufak balık” (DS), mezmendek “yaban ördeği”(DS),

ormancık “serçe büyüklüğünde siyah ya da boz renkli sürüyle gezen kuş” (DS), saramana “çalılar arasında görülen bir çeşit yeşil renkli, büyük kertenkele” (DS), sarımana “büyük kertenkele” (DS), sarman “sarı kedi” (BA), soyman “tilki” (DS), sölümen “sümüklü böcek” (DS), suman “evlenmemiş erkek; kısır hayvan” (BA), sülüman “salyangoz” (DS), sülümen/sülemen “salyangoz” (DS) (BA), şümen “taranmış yün ve yapağı” (DS), talışman “ağustosböceği” (DS), tanaşman “bir yaşında domuz yavrusu” (DS), tanışman “yeni doğan domuz yavrusu” (DS), tarışman “ocak çekirgesi” (DS), toloman “çok tüylü köpek yavrusu” (DS), tülümen “piliç” (BA), uğruman “ilk doğurma yılından bir önceki yılda doğuran hayvan” (DS), yalaman “toprak sıçanı” (BA), yalman “dağ faresi” (KT), yaşartman “bir yaşını geçmiş (at, sığır için)” (DS), yayman “boynuzları yana doğru büyümüş öküz vb.” (DS), yelmen “toprak sıçanı” (BA).

Kuzu, keçi vb. hayvanlarla ilgili adlar da yapar.

alaman “her kuzuya süt veren koyun” (DS), azman “beş yaşım geçmiş davar” (DS), azman “teke” (DS), azman “3-4 yaşında dişi davar, keçi” (DS), azman “beş yaşını geçmiş davar” (DS), azman “damızlık olarak ayrılmış erkek keçi” (DS), azman iğdiş edilmiş koç, keçi (DS), azman “mevsiminden önce doğan kuzu” (DS), azman “teke” (DS), çomman “küçük kulaklı koyun veya keçi, çomu” (DS), çömmen “küçük kulaklı keçi” (DS), dekişmen “bir yaşında erkek oğlak” (DS), eşemene “yabani koyun” (DS), hodoman “yavrulama çağından evvel doğuran davar” (DS), karaman “Orta Anadolu'da yetiştirilen, kuyruğu iri ve yağlı bir tür koyun” (TS), kedimen “küçük kulaklı davar” (BA), kedimen “küçük kulaklı, keçi koyun” (DS), kıdıman “zamanından önce doğan koyun, keçi, sığır” (DS), kösemen “koç” (DS), kösemen “sürünün önünde giden, çok tos yapan, çok aşan koç” (BA) (DS), marman “4-5 yaşındaki yaşlı koyun” (DS), mazman “2 yaşındaki kuzu” (DS), mazman “4-5 yaşındaki erkek koyun” (DS), muzman “üç yaşına girmiş olan koyun” (BA), oğlakman “bir yaşındaki oğlak” (DS), oğlaman/oğşaman “bir yaşındayken yavrulayan koyun ya da keçi” (DS), olaman “bir yaşındayken doğuran davar” (DS), oşaman “bir yaşındayken doğuran keçi” (DS), tohluman/ tokluman “bir yaşında doğuran koyun” (DS) tokluman “koç isteyen koyun” (DS), toyman “kırkılan koyunların sırtlarında kalmış olan parça parça tüyler” (DS).

25. Mübalağa bildirir.

ahdıman “kuvvetli istek” (DS), arıcaman “temiz, tertemiz, saf, iyi” (DS), arzuman “istek, şiddetli istek” (DS), kocaman “çok iri, büyük, koca” (TS), kocamanca “biraz kocaman, irice” (TS), koskocaman “çok büyük, çok iri, muazzam” (TS).

26. Dinsel/ruhani adlar yapar.

açurman/çaçurman “kötü ruhlardan bir ruh. Kötülük Tanrısı” (BA), balman/belmen “put, sanem” (BA), cemen “hayalet” (BA), dırman “cin, dev” (DS), dızman “şeytan” (DS), öhmen “şeytan” (BA), öhmen “şeytan, cin” (DS), ömmen “cin, şeytan” (DS), tirmen/dirmen “cin” (BA).

27. Doğrultu, yön bildirir.

dikmen “dağların en yüksek yeri” (DS), dikmen “koni biçiminde sivri tepe” (TS), (DS), dikmen “şahika” (BA), direkmen “direk olarak, doğruca” (DS), dolaman “dönemeç, viraj” (DS), keremen “uzak yer” (BA), kertmen “enişli, yokuşlu yerler” (BA), kesman “doğrultu, sıra” (DS), kesman “yer, kuytu yer” (DS), kesmen “hiza, cihet” (BA), kesmen

“kesilecek yer” (BA), kesmen “kestirme yol” (BA) (DS), kesmen “kestirme, kısa” (DS), kırman “yuvarlak, dairemsi” (DS), ökmen “top, yığın, harman” (BA), örtmen “satırh” (BA), yalman “eğri, yanlamasına (kesme, gitme vb. için)” (DS), yalman “eğik, sarp” (TS), (DS), yalman “mızrak ucu” (DS), yarman “yar, uçurum” (DS), yelman “sivri” (DS), yelman “uç” (DS), yelmen “kılıcın üst tarafı” (KT), yılıkman “eğri, çarpık” (DS), yılman “yalman, dik, sarp” (BA).

28. Çocuk oyunları adları yapar.

çelikmen “çocukların sopa ile oynadıkları oyun” (DS), çürümencelik “oyunda puan kaybetmemek için söylenir” (DS), sekdiremen “sopayla oynanan bir oyun” (DS), sekmen “tek ayak üstünde yürüme, seksek” (DS), sekmencil “tek ayak üstünde yürüme, seksek” (DS), sıraman “birdirbir oyunu” (DS), zıraman “koşmaca oyunu” (DS).

29. Oyuncak adları yapar.

ayakman “çocukların ve cambazların boylarını yükseltmek için ayaklarına takıp gezdikleri sırık” (DS), ayaleman “çocukların ve cambazların boylarını uzatmak yükseltmek için ayaklarına takıp gezdikleri sırık” (DS), çoman “çomak, topuz” (BA), çopman “topuz, çop” (BA), çöğmen “çıkırık tahterevalliye benzeyen, yalnız iki ucuna binince dönen, bir çeşit çocuk oyuncuğu” (DS), delemen “topaç” (DS), firman “topaç” (DS), firman “çocukların döndürdükleri küçük topaç” (BA), uçman “salıncak” (BA).

30. Müzik ve müzik aleti adları yapar.

arzuman “bir oyun havası” (DS), dalaman “bir çeşit çalgı” (DS), esemen / eşemen “musiki aygıtı. Sümercedir” (BA).

31. Hububat ile ilgili adları yapar.

çıtıman “hayvan yemi yığını” (DS), çıtırman “hububatın biçildikten sonra yığılmış şekli”(DS), çıtırman “mısır öbeği” (DS), değirmenlik “öğütülmek için değirmene gönderilen tahıl” (DS), salmanta “sürülmüş harman toplandıktan sonra çevrede kalan ekin kalıntıları” (DS).

32. Düğün gelenekleri ile ilgili adlar yapar.

maymana “alay, eğlence, oyun” (DS), sagmen/saymen “köyden köye gelin almaya giden güvey yanlısı” (DS), sağmen “düğünde geline ya da güveye yol gösteren önderlik eden” (DS), sağmen “düğüne gelen konuklar” (DS), samen “gelinle birlikte kız evinden gelen konuklar” (DS), samen “köyden köye gelin almaya giden gidenler” (DS), sevmen/seymen/seymene “köyden gelin almaya giden güvey yanlısı atlı, davullu, zurnalı, silahlı ve cepken giymiş delikanlı alayı” (DS), seyman “düğünde kız yanlısı ya da erkek yanlısının baskında aldığı armağan” (DS), seyman “güveyi gezdiren delikanlılar” (DS), seymen “davetli, düğüne çağırılmış” (BA), seymen “düğünlerde eski kıyafetle şenlik yapan kimse” (BA), simen “düğün alayı, düğün alayı önünde götürülen bayrak” (DS), tahtıraman “eskiden gelinleri babasının evinden alıp götürmeye yarayan atlı araba” (DS), tehmen “çalgılı eğlence” (DS).

33. Hastalık adları yapar.

beyman “yavrusu olmayan, kısır” (DS), enekmene “tarlalarda yetişen bir bitkinin kökünde bulunan yumrulan yağda eritilmesiyle yapılan merhem” (DS), ıssıman “güneş

çarpması” (BA), sekitmen “bir çeşit sığır hastalığı arkalıksız iskembe, sekitmen” (DS), sülemeni “bir çeşit at hastalığı” (DS).

34. Hava durumu ile ilgili adlar yapar.

emen “nem, rutubet” (BA), gödümen “şimşek” (DS), ılıkman “ılıklik” (DS), ılıman “ılık” (BA) (TS) (DS), ılımanlık “ılık hava” (DS), ılman “ılık” (DS), ilimannih “ılık” (DS), karaman “güneybatıdan esen yel” (DS), saman “Yakutçada saman kelimesi ılık havaya ve buhara denir” (BA)

35. Ölçü, tartı ile ilgili adlar yapar.

batman “altı okkalık bir tartı” (BA), bizmen “ölçü” (BA), katman “kulaç” (DS), yementi “dörtgen biçiminde iki metre boyunda” (DS).

36. Az sayıda fiil yapar.

arman- “tırmanmak, cırmanmak tırmanmak” (DS), çıralıman- “ocakta çıra yakarak odayı aydınlatma” (DS), dermen- “derlemek, toplamak” (BA), geçmen- “alçak gönüllülük gösterme, tevazü” (BA), gömen- “iğfal etme” (BA), güçmen- “tevazu gösterme” (BA), huruman- “çalım satmak, kurumlanmak” (BA), ılıkman- “gönlün akması” (BA), kartaman- “küstahlık yapmak” (BA), kırmandal- “tütün yapraklarını sererek kurutmak” (DS), kircikmen- “gücenmek” (DS), kirmanlaş- “birbirine geçmek, karışmak” (DS), koldaman- “yardım etmek” (BA), nanaman- “geniş göğüslü olma” (BA), porsuman- “öfkelenip kızarmak” (DS), savurman- “teşebbüs; harmanı yaba ile savurma, altüst etme” (BA), sümenlemek- “tembelleşmek” (DS).

37. Zarflar yapar.

vurgusuz +çA eki -mAn eki ile genişletilerek pekiştirici tarz zarfları yapar.

arıcaman “temiz, tertemiz, saf, iyi” (DS),bolcaman “çokça, genişçe” (DS), böylecemen “böylece bu biçimde, böylelikle” (DS), böylecemen “böylece, bu biçimde, böylelikle” (DS), eycemen “iyicene”, (DS), eyicemen “iyice, adamakıllı” (DS), gosgocaman “çok büyük, iri” (DS) güzelcemen “güzelce” (DS), oncaman “o denli” (DS), şölecemen “şu biçimde (DS)”, ussulcaman “usulcacık” (DS).

bütümen “bütün, tamamiyle” (BA), dermen “heman, derhal” (BA), saldaman “serbestçe” (BA), tezedendenmen “yeniden” (DS), tüymanana “boşu boşuna” (DS).

38. Az sayıda ikilemeler yapar.

karman çorman “çok karışık ve düzensiz” (TS) garman garışık “karmakarışık” (DS), garman çorman “karmakarışık” (DS) ayman açık “besbelli, apaçık” (DS).

39. Bir deyimde de rastlıyoruz.

man man bakmak “aptal aptal bakmak” (DS)

Ek, sıfat, kişi adları, eşya, araç ve gereç, hayvan adları, yer adları, meslek adları, arazi, bitki örtüsü vb. adlar türetmektedir. Ekin işlek olmadığı ile ilgili görüşlere katılmayıp, ekin özellikle sıfat, kişi adları ve eşya nesne, alet adları yapımında işlek olarak kullanılmıştır. Ekin fonksiyonu ile ilgili sayısal veriler şu şekildedir:

Ekin Fonksiyonu	Sayı
-----------------	------

1.	Kişi adları	161
2.	Eşya, nesne, alet adları	109
3.	İnsan ruhu davranışı karakteri ile ilgili sıfatlar	105
4.	Hayvan adları	92
5.	İnsanın fiziksel özellikleri	70
6.	Sıfat	67
7.	Meslek	56
8.	Arazi, bitki örtüsü	51
9.	Yer adları	50
10.	Yiyecek	49
11.	Kıyafet, ayakkabı	36
12.	Mekan	28
13.	Ağaç, çiçek, ot	27
14.	Oymak, aşiret	26
15.	Doğrultu	25
16.	Renk	25
17.	Bir işi yapan/ eden	19
18.	Soyut adlar	19
19.	Fiil	19
20.	Zarf	16
21.	Düğün	14
22.	Küçüklük	11
23.	Dinsel	9
24.	Oyuncak	9
25.	Hava durumu	9
26.	Çocuk oyunları	7
27.	Taş, kaya	7
28.	Mübalağa	6
29.	Unvan, rütbe	5
30.	Zaman	5
31.	Hububat	5

32.	Benzetme, gibilik	5
33.	Hastalık	5
34.	Ölçü, tartı	4
35.	İkilemeler yapar	4
36.	Vücut azaları	3
37.	Sayı adları	3
38.	Müzik, müzik aleti	3
39.	Deyim	1
TOPLAM		1165

Sonuç

Ekin kökeni ile ilgili olarak görüşlerde farklı farklı olup tartışmalı bir ektir. Timurtaş, böyle bir ekin Türkçe’de olmadığını, uydurma olduğunu, ekin Almanca ve İngilizce’ye mahsus olduğunu, Kaşgarlı, Güneş, Barthold, Amanjolav ekin Farsça “manend” sözünden geldiğini, Baskakov, Teplyaşkina, Januzakov ekin Hint-Avrupa dillerinden alıntı olduğunu, Cilanop ise ekin kökeninin Altay dillerinde aranması gerektiğini Tankut, ekin başlangıçta müstakil bir kelime olduğunu ileri sürmüştür.

Ekin etimolojisi ile ilgili olarak, birleşik bir ek mi (mA+n), yoksa ben zamirinden mi geldiği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Brokelmann, Ramsted ve Rasenen ekin mA+n ekinin birleşmesinden oluştuğunu, Aristov Arapça ben sözcüğünden geldiği, Gencan insan anlamı veren ek olduğu, Banguoğlu “kişi, yapıcı kişi” anlatımına özenmek yoluyla, Tankut, ekin başlangıçta müstakil bir kelime olduğu, Besim Atalay, Türkçemizde Men- Man adlı önemli çalışmasında pek çok dilde (Sümerce, Sanskritçe, Eski Sakson, Moğolca vb.) men, man ve ben kelimelerinin birtakım dillerdeki benzerleriyle karşılaştırılması men ile man’ın kökünün 1. şahıs zamiri olan “ben” dir, insanlığın belki ilk kelimesi olarak 1. şahıs zamirinin bir çok dilde ortak olduğunu bildirerek ekin kökenini Türkçe ben zamirine bağlamıştır.

Ekin İngilizce, Fransızca ve Almanca’da da kullanılıyor olması, Batı dillerinden alındığı intibasını uyandırmaktadır. Ancak ekin batı dillerinden alındığı ve uydurma bir ek olduğu konusundaki görüşlere katılmadığımızı, ekin en eski dil olan Sümercede de var olması, yine Türkçenin tarihi dönemlerinden Eski Türkçe’den itibaren, DLT’de, Kıpçak döneminde, Tarama Sözlüğünde, Türkiye Türkçesi ağızlarında, Türkiye Türkçesinde ve Çağdaş Türk Lehçelerinde canlı/işlek olarak kullanılıyor olması ekin Türkçe olduğunu doğrular/ispatlar niteliktedir. Ekin gerek Farsça gerek Macarca’da kullanılıyor olması ise diller arası tarihi ilişkiden kaynaklanma ihtimalini akıllara getirmektedir. Aslında ekin İngilizce örneksene yolu ile Türkçe’de kullanılmış olduğu kanaatini uyandırmakla birlikte ek bu dillerde genellikle meslek isimleri yapmaktadır. Ancak ek Türkçe’de çok çeşitli fonksiyonlar üstlenmiştir. Ekin, bu dillerde de var olması, benzer yapıların tesadüf olabileceğini de düşündürmektedir.

Ekin göreviyle ilgili olarak gramer kitaplarında ekin “benzerlik, gibilik, pekiştirme, mübalağa” görevinin öne çıkarılmasına rağmen çalışmada bu görevlerle ilgili sadece 27 örnek tespit edilmiştir. Eklendiği bazı sözcüklerde görülen (ulusıman büyüğe benzer, büyüklük taslayan, yaşılısıman yeşilimsi, az yeşil), -mAn ekinden değil, ondan önce gelen ET +slg > +sl ekinden kaynaklanmaktadır. Türkiye Türkçesi gramer kitaplarında ekle ilgili özellikler verilirken birkaç yer adında kalıplaşmış olarak yer aldığı, bir de yapan eden anlamında fiil köklerine gelerek kullanıldığı ve ekin fazla işlek olmadığı söylenmesine rağmen, ekin son yıllarda özellikle kişi adları yapımında işlek olarak kullanılan bir ek olduğunu söyleyebiliriz. Hatta, 161 kişi adında, sadece 5 kadın adı, 10 hem erkek, hem kadın adı olarak kullanılmıştır. O halde, -mAn/+mAn ekinin kişi adı yapımında erkek kişi adı yaptığını söyleyebiliriz.

Kelime türetme, bir ihtiyacın ürünüdür. Her kelime bir ihtiyaç sonucu doğmakta ve ihtiyaç duyulduğu sürece de yaşamaktadır. İnsanlar ihtiyaç duydukları kelimeyi türetme eğilimine gitmişlerdir. Türkçe, sondan eklemeli yapısıyla isim ya da fiil köklerine eklenen yapım ekleriyle türetme işlemini gerçekleştirir. Bu türetme biçimi ile bir kökten sayısız yeni kelime türetebiliriz. Türetme en millî türetme yöntemidir. Türkçe yapısı itibarıyla kök ve ek birleşmelerine dayalı olarak kelime türetme özelliğini üst/azami düzeyde gerçekleştirebilen yapıda bir dildir. Tek bir köke eklenen ekler aracılığı ile dile yeni kavramlar kolaylıkla kazandırılır.

Sözvarlığı bir dilin en temel hazinesidir. Dilimize yabancı dillerden girmiş kelimelere Türkçe karşılıklar bulmak, dilimizi korumakta millî bir vazifedir. Dilimizin tüm türetme imkanlarından yararlanarak, dilin gelişmesi için yapım eklerine işlerlik kazandırılması, geri planda kalmış, az işlek olan eklerin daha fazla sözcük ile buluşması sağlanarak, yapım eklerine daha fazla türetme imkanı verilerek sözvarlığımız zenginleştirilmelidir.

Türkçe’de var olan tüm eklerimizin, Türkçe’nin en eski döneminden günümüze değin tarihi dönemlerdeki ve çağdaş Türk lehçelerindeki kullanımları, kökeni, eklerin üstlendiği fonksiyonlar detaylıca araştırılıp gün yüzüne çıkarılmalı, hatta ekleri ihtiva eden kapsamlı bir “Ekler Sözlüğü” hazırlanarak Türkolojideki bu boşluk giderilmelidir.

KISALTMALAR

- (BA)** ATALAY, B. (1940), Türkçemizde Men-Man, İstanbul, Matbaai Ebuzziya.
- (CT)** TÜRKAY, C. (1979), Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul, İşaret Yay.
- (DS)** Derleme Sözlüğü (1993), Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, C.I-XII, Ankara, Ankara Üniv. Basımevi.
- (EUT)** CAFEROĞLU, A. (1993), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul, Enderun Yay.
- (EY)** YURTSEVER, E. (1997), Türkçe Adlar Derlemesi, İstanbul, TDAV Yay.
- (İM)** BATTAL, A. (1997), İbn-i Mühenna Lûgati, Ankara, TDK Yay.
- (İŞ)** ŞAHİN, İ. (2015), “Türk Dilinde *Renk Adı +Man* Sistemi Ve {Man} Ekinin Kökenine

Dair”, Uluslararası Türkçe, Edebiyat, Kültür Eğitim Dergisi, Sayı 4/1, 45-68.

(KT) TOPARLI, R. ve VURAL H.ve KARAATLI R. (2007). Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, Ankara. TDK Yay.

(KTLS) Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I (1992), Ankara, KB. Yay.

(ME) ERDAL, Marcel, (1991), Old Turkic Word Formation, a Functional Approach to the Lexicon, Vol 1, Wiesbaden.

(OY) TEKİN, T.(2018), Orhon Yazıtları, Ankara, TDK Yay.

(TS) Türkçe Sözlük (2005), Ankara, TDK Yay.

KAYNAKLAR

ADALI, O. (2016), **Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler**, İstanbul, Papatya Yay.

AKALIN, M. (2001), “Yapım Ekleri”, **Dil Yazıları**, TDK Yay. Haz Prof. Dr. Recep Toparlı, Ankara, TDK Yay. 141-161.

AKTUNÇ, H. (1989), **Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)**, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Yay.

ALİBEKİROĞLU, S. (2017), “Türkçenin Sözcük Türetme Yolları”. **Gaziantep University Journal of Social Sciences** 16 / 1, 35-46.

ARAT, R. R. (1987), “Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı”, **Makaleler**, C.1, TKAE Yay. Yay. Haz. Osman Fikri Sertkaya, Ankara, 1047-105.

ARIKOĞLU, E. (2005), **Örneklili Hakasça-Türkçe Sözlük**, Ankara, Akçağ Yay.

ATALAY, B. (1940), **Türkçemizde Men-Man**, İstanbul, Matbaai Ebuuzziya.

ATALAY, B.(1946), **Türkçede Kelime Yapma Yolları**, İstanbul, İbrahim Horoz Basımevi.

ATALAY, B.(1992), **Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi** III, Ankara TDK Yay. TTK Basımevi.

ATALAY, B.(1991), **Divanü Lûgat-it Türk-Dizini “Endeks” IV**, Ankara, TTK Basımevi.

ATALAY, B. (1997), Hakimiyet-i Milliye 30 Aralık 1932, Atatürk Devri Yazarlarının Türk Dili Hakkındaki Görüşler **Atatürk ve Türk Dili 2**, , Ankara, TDK Yay. 537-538.

BANGUOĞLU, T. (1998), **Türkçenin Grameri**, Ankara, TDK Yay.

BASKAKOVA, N.A. ve SZAPSZALA S. ve ZAJACZKOWSKİEGO, A. (1974), **Slovník Karaimsko-Rosyjsko-Polski**, Moskova.

BATTAL, A. (1997), **İbn-i Mühenna Lûgatı**, Ankara, TDK Yay.

BEKTAŞ, D. (2014), “Maitrisimit’ te Kelime Yapımı”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

BROCKELMANN, C. (1954), **Osttürkische Grammatik der Islamischen Litteratursprachen Mittelasiens**, Leiden.

- CAFEROĞLU, A. (1993), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Yay.
- CLAUSON, S. G. (2007), Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler, Çev. Uluhan Özalan, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1 Sayı 1 Güz, 185-196.
- ÇULHA, T. (2006), *Karaycanın Kısa Sözcüğü, Karayca- Türkçe Kısa Sözlük*, İstanbul, Kebikeç Yay.
- DEMİR, N. (2002), “Değirmen Kelimesi Üzerine”, *Türk Dili*, Sayı 607, 209-213.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, (1993), C.I-XII, Ankara, Ankara Üniv. Basımevi.
- DEVELLİOĞLU, F. (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi.
- DOĞAN, İ. ve USTA, Z. (2014), *Eski Uygur Türkçesi Sözcüğü, Sözlük, Gramatikal Dizin*, Ankara, Altınpost Yayınevi.
- EKER, S. (2016), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, Grafiker Yay.
- EKER, S. (2007), *Türk Dilbilimi Bakımından Tarihî Askerî Terminoloji, Modern Dönemlerde Rütbe ve Birlik Adları*, Ankara, Grafiker Yay.
- ERDAL, M. (1991), *Old Turkic Word Formation, a Functional Approach to the Lexicon*, Vol 1, Wiesbaden.
- ERGİN, M. (1997), *Dede Korkut Kitabı II*, Index Gramer, Ankara, TDK Yay.
- ERGİN, M. (2009), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Bas. Yay.
- GABAİN, A. V. (2003), *Eski Türkçenin Grameri*, Çev. Mehmet Akalın, Ankara, TDK Yay.
- GANIYEV, F. AHMETYANOV, R. AÇIKGÖZ, H. (1997), *Tatarça-Törekçe Sözlük*, Kazan, İnsan Neşriyat.
- GEDİZLİ, M. (2012), “Türkçede Tek Şekilli Ve Çok İşlevli Yapım Ekleri”, *Turkish Studies*, Volume 7/4, Fall, 3351-3369.
- GENCAN, T. N. (1979), *Dilbilgisi*, Ankara, TDK Yay.
- GÜLENSOY, T. (1995), *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara, TDK Yay.
- GÜLSEVİN, S. (1992), “Kâmus-ı Türkî’ye Göre Fiilden İsim Yapan Ekler ve Kullanılışları”, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya
- GÜNEŞ, S. (1999), *Türk Dili Bilgisi*, İzmir, D.E. Ü. Yay.
- HATİPOĞLU, V. (1981), *Türkçenin Ekleri*, Ankara, TDK Yay.
- HAZAR, M. (2015), “Türkçede Fono-Semantik ve Morfo-Fonolojik Yolla Sözcük Türetme”, *International Journal Of Languages Education and Teaching*, UDES, 1648-1669.
- JANUZAQOV T. ve ESBAYEVA J. (2003), Çev. Nurettin Aksu, *Kazak Türklerinde Kişi Adları*, Ankara, TDK Yay.
- KARA, M. (2004), *Ayrı Düşmüş Kelimeler*, Ankara, Çağlar Yay.

- KARA, M. **Türkmen Türkçesi Sözlüğü**, www.turkmencesozluk.da.ru (erişim 05.12.2018)
- KARAAĞAÇ, G. (2012), **Türkçenin Dil Bilgisi**, Akçağ Yay.
- KARATAY, O. (2012), "Türklerde ve Macarlarda Ortak Ede İsmi Hakkında", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, XII/2, Kış, 491-497.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I** (1992), Ankara, KB. Yay.
- KORKMAZ, Z. (2003), **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil bilgisi)**, Ankara, TDK Yay.
- KORKMAZ, Z. (2000), **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, Ankara, TDK Yay.
- KORKMAZ, Z. (2007), **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK Yay.
- NASKALİ, E. G. Ve Duranlı M. (1999), **Altayca- Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK Yay.
- ÖZALTAY, H. (1984), **Kazak Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, TDAV. Yay.
- ÖZKAN, N. (1996), **Gagavuz Türkçesi Grameri**, Ankara, TDK Yay.
- ÖZTÜRK, R. (2013), "Eski Osmanlıca'da ve Türkmençe'de İdük Yapısı", **İlmî Araştırmalar**, 16, İstanbul 77-85.
- PAYLAN, K. (2015), "Türkçede Kelime Türetme Yollarına Genel Bir Bakış", Pamukkale Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- ŞAHİN, İ. (2015), "Türk Dilinde Renk Adı +Man Sistemi Ve {Man} Ekinin Kökenine Dair", **Uluslararası Türkçe, Edebiyat, Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı 4/1, 45-68.
- ŞENEL, M. (2009), "Kes-Kopyala-Yapıştır Yeni Kelime Türet", **Bellekten**, Ankara, 1643-1654.
- ŞERİFOĞLU, Y. (2015), "Türkiye Türkçesinde İsimleri Sıfat Yapan Eklerin Durumları Üzerine Bir İnceleme Ve Yeni Bir Terim Önerisi", **TÜRÜK, Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 3, Sayı 6, 71-78.
- TANKUT, H. R. (1938), "Man, Men" **Türk Dili Bellekten**, Sayı 27-28, 67-72.
- Tarama Sözlüğü**, (2009), C. I, 2, 5, Ankara, TDK Yay.
- TAVKUL, U. (2000), **Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, TDK Yay.
- TEKİN, T.(2018), **Orhon Yazıtları**, Ankara, TDK Yay.
- TERES, E. (2011), "Derivational Suffixes In Chinese Tatar", **Türkiyat Mecmuası**, C. 21, Güz, 325-344.
- TERES, E. (2013), "İli Salır Türkçesinde Yapım Ekleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 24, Kış, 332-347.
- TİMURTAŞ, F. K. (1979), **Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler Sözlüğü**, İstanbul, Umur Kitapçılık.
- TİMURTAŞ, F. K. (1980a), "Man Eki ve Asıl Şecaat Arzedener", **Yaşayan Türkçemiz 2**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yay. 30-32.

TİMURTAŞ, F. K. (1980b), "Saygın ve Danışman Kelimeleri Üzerine Bir Cevap", **Yaşayan Türkçemiz 2**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yay. 81-84.

TİMURTAŞ, F. K. (1997), "Uydurmacılık Uydurma Kelimeler ve Türkçede Kelime Yapımı", Siyasî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Türk Dili Semineri, 26-27 Aralık 1980, İstanbul 1980, s.64-85, **Makaleler Dil ve Edebiyat İncelemeleri**, Haz Mustafa Özkan Ankara, TDK Yay. 330-343.

TOPARLI, R. ve VURAL H.ve KARAATLI R. (2007). **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, TDK Yay.

TÜRKAY, C. (1979), **Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler**, İstanbul, İşaret Yay.

Türkçe Sözlük, (2005), Ankara, TDK Yay.

UYGUR, C. V. (2001), **Karakalpak Türkçesi Grameri**, Denizli, Bilal Ofset.

ÜSTÜNER, A. (2003), **Türkçede Pekiştirme**, Elazığ, Fırat Üniversitesi Basımevi,

VARDAR, B. (2002), **Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul Multilingual Yay.

YUDAHİN, K.K. (1998), Çev Abdullah Taymas, **Kırgız Sözlüğü**, C. I-II, Ankara, TDK Yay.

YURTSEVER, E. (1997), **Türkçe Adlar Derlemesi**, İstanbul, TDAV Yay.

Web Adresleri:

Kişi Adları Sözlüğü <http://www.tdk.gov.tr/> (15.12.2018)

Türkiye Türkçesi Ağzıları Sözlüğü <http://www.tdk.gov.tr/> (10.12.2018)